

ΙΓΝΑΤΙΟΥ ΜΟΣΧΑΚΗ

Καθηγητοῦ τῆς Θεολογίας ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ

ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ

ΠΡΟΣ ΧΡΗΣΙΝ

ΤΩΝ ΔΗΜΟΤΙΚΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ ΑΜΦΟΤΕΡΩΝ ΤΩΝ ΦΥΛΩΝ

ΕΓΚΡΙΘΕΙΣΑ

ΕΝ Τῷ ΔΙΑΓΩΝΙΣΜῷ ΤΩΝ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

ΕΠΙ ΠΕΝΤΑΕΤΙΑΝ 1906—1911

ΕΓΚΡΙΣΕΙ ΚΑΙ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΣΥΝΟΔΟΥ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ "ΑΙ ΜΟΥΣΑΙ,, Ι. Ν. ΣΙΔΕΡΗ

46⁶ — ΟΔΟΣ ΣΤΑΔΙΟΥ — 46⁶

ΜΕΓΑΡΟΝ ΑΡΣΑΚΕΙΟΥ

ΙΓΝΑΤΙΟΥ ΜΟΣΧΑΚΗ

Καθηγητοῦ τῆς Θεολογίας ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ

ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ

ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ

ἹΠΡΟΣ ΧΡΗΣΙΝ

ΤΩΝ ΔΗΜΟΤΙΚΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ ΑΜΦΟΤΕΡΩΝ ΤΩΝ ΦΥΛΩΝ

ΕΓΚΡΙΘΕΙΣΑ

ΕΝ Τῷ ΔΙΑΓΩΝΙΣΜῳ τῶν ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

ΕΠΙ ΠΕΝΤΑΕΤΙΑΝ 1906—1911

ΕΓΚΡΙΣΕΙ ΚΑΙ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΣΥΝΟΔΟΥ

ΕΚΔΟΤΗΣ

ΙΩΑΝΝΗΣ Ν. ΣΙΔΕΡΗΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ "ΑΙ ΜΟΥΣΑΙ", Ι. Ν. ΣΙΔΕΡΗ

46 ὁδὸς ΣΤΑΔΙΟΥ — 46 ὁ

ΜΕΓΑΡΟΝ ΑΡΣΑΚΕΙΟΥ

Ἀριθ. { Πρωτ. 7361
Διεκπ. 7973

Ἐν Ἀθήναις τῇ 15 Μαΐου 1906

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΤΟ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ
ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

Πρὸς τὸν κ. Ἰγνάτιον Μοσχάκην·

Ἐχοντες ὑπ' ὄψει τὸν Νόμον ΒΤΓ' τῆς 12ης Ἰουλίου 1895, τὸ σχετικὸν Β. Διάταγμα τῆς 28ης Ὀκτωβρίου ἰδίου ἔτους, τὰς προκηρύξεις περὶ διαγωνισμοῦ τῶν διδακτικῶν βιβλίων τῆς στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως καὶ τὴν ἐκθεσὶν τῆς οἰκείας ἐπιτροπείας, δηλοῦμεν ὑμῖν ὅτι ἐγκρίνομεν τὴν ὑφ' ὑμῶν εἰς τὸν διαγωνισμὸν ὑποβληθεῖσαν Ἱερὰν Κατήχησιν, ὅπως εἰσαχθῆ ἐπὶ πενταετίαν ἀπὸ τοῦ προσεχοῦς σχολικοῦ ἔτους ὡς διδακτικὸν βιβλίον διὰ τοὺς μαθητὰς τῆς Δ' τάξεως τῶν Δημοτικῶν σχολείων.

Καλεῖσθε δ' ὅπως ἐκτελέσητε τὰ ὑπὸ τοῦ εἰρημένου Νόμου κλπ. ὑπαγορευόμενα καὶ τὰς ὑπὸ τῆς ἐπιτροπείας ἀναγραφόμενας παρατηρήσεις.

Ὁ Ὑπουργὸς

Α. ΣΤΕΦΑΝΟΠΟΥΛΟΣ

Στέφ. Μ. Παρίσης

Πᾶν γνήσιον ἀντίτυπον φέρει τὴν ὑπογραφήν τοῦ συγγραφέως καὶ τὴν σφραγίδα τοῦ ἐκδότου.

ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ

ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

§ 1. Κατήχησις.

Κατήχησις εἶνε ἡ συνοπτικὴ διδασκαλία περὶ τῆς χριστιανικῆς θρησκείας. Διὰ νὰ ἐχωμεν δὲ πληρεστέραν ἐννοιαν τῆς χριστιανικῆς θρησκείας, εἶνε ἀνάγκη νὰ γνωρίζωμεν, τί εἶνε ἡ θρησκεία ἐν γένει

§ 2. Τί εἶνε ἡ θρησκεία ;

Θρησκεία εἶνε ἡ κοινωνία καὶ ἡ σχέσις τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν Θεόν. Ἡ θρησκεία, ἡ ὁποία καὶ εὐσέβεια καλεῖται, συνίσταται εἰς τὸ νὰ πιστεύωμεν εἰς τὸν Θεόν, νὰ φοβώμεθα καὶ νὰ ἀγαπῶμεν αὐτὸν καὶ νὰ ἐλπίζωμεν εἰς αὐτόν. Ἡ θρησκεία δὲν εἶνε ἀπλῆ γνῶσις, ἀλλ' ἔχει τὰς ρίζας αὐτῆς ἐν τῇ καρδίᾳ· ἡ ἀληθὴς θρησκεία δεικνύεται διὰ τῶν καλῶν ἔργων. «Δείξόν μοι τὴν πίστιν σου ἐκ τῶν ἔργων σου» (1).

§ 3. Τί εἶνε ἀποκάλυψις.

Ἀποκάλυψις εἶνε ἡ φανέρωσις τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ θελήματος αὐτοῦ εἰς τοὺς ἀνθρώπους. Ἀποκαλύπτεται δέ, ἥτοι φανερῶνεται, ὁ Θεὸς εἰς ἡμᾶς πρῶτον διὰ τῆς φύ-

(1) Ἰακ. 6' 18.

σεως. Πᾶς ἄνθρωπος παρατηρῶν τὴν φύσιν, βλέπων τὸ μεγαλεῖον, τὴν σκοπιμότητα καὶ ἄρμονίαν τοῦ κόσμου εἶνε ἀδύνατον νὰ μὴ συμπεράνη, ὅτι ὑπάρχει τις, ὁ ὁποῖος ἐποίησε τὸν κόσμον. Καθὼς βλέποντες καλλιτέχνημά τι ἀποδεχόμεθα κατ' ἀνάγκην, ὅτι ὑπάρχει καλλιτέχνης, οὕτω βλέποντες τὸ ἐξαισίον καλλιτέχνημα τῆς φύσεως ἀποδεχόμεθα κατ' ἀνάγκην, ὅτι ὑπάρχει ὁ δημιουργὸς αὐτοῦ. «Οἱ οὐρανοὶ διηγούνται δόξαν Θεοῦ, ποίησιν δὲ χειρῶν αὐτοῦ ἀναγγέλλει τὸ στερέωμα» (1). Ὁ Θεὸς ἀποκαλύπτεται εἰς ἡμᾶς δεύτερον διὰ τῆς συνειδήσεως. Ὅταν πράττωμεν τὸ καλόν, ἡ συνείδησις ἐπαινεῖ ἡμᾶς· ὅταν δὲ πράττωμεν τὸ κακόν, ἡ συνείδησις ἐλέγχει ἡμᾶς. Τοῦτο μαρτυρεῖ, ὅτι ὑπάρχει Θεός, ὁ ὁποῖος διὰ τῆς συνειδήσεως δεικνύει εἰς ἡμᾶς, ὅτι ὀφείλομεν νὰ πράττωμεν τὸ καλόν καὶ νὰ φεύγωμεν τὸ κακόν, καὶ προαναγγέλλει, ὅτι τὸ μὲν καλόν θ' ἀνταμείψῃ, τὸ δὲ κακόν θὰ τιμωρήσῃ.

Ἡ ἀποκάλυψις ἡ γινομένη διὰ τῆς φύσεως καὶ διὰ τῆς συνειδήσεως ὀνομάζεται γενικῆ ἢ φυσικῆ ἀποκάλυψις. Κυρίως ὅμως ἐφάνέρωσεν ἑαυτὸν ὁ Θεὸς εἰς ἡμᾶς διὰ τῶν πατριαρχῶν, τοῦ Μωϋσέως, τῶν προφητῶν καὶ μάλιστα διὰ τοῦ μονογενοῦς αὐτοῦ Υἱοῦ, τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἡ ἀποκάλυψις δ' αὕτη ὀνομάζεται κυρίως ἀποκάλυψις ἢ ιστορικῆ.

§ 4. Ποῦ περιέχεται ἡ κυρίως ἀποκάλυψις.

Ἡ κυρίως ἀποκάλυψις περιέχεται εἰς τὰ ἱερά ἐκεῖνα βιβλία, τὰ ὁποῖα ὀνομάζομεν ἁγίαν Γραφήν. Διαιρεῖται δὲ ἡ ἁγία Γραφή εἰς Παλαιὰν καὶ Καινὴν Διαθήκην· καὶ ἡ μὲν Παλαιὰ περιέχει ὅσα ὁ Θεὸς ἀπεκάλυψεν εἰς ἡμᾶς διὰ τῶν πατριαρχῶν, τοῦ Μωϋσέως καὶ τῶν προφητῶν, ἡ δὲ Καινὴ ὅσα ὁ Θεὸς ἀπεκάλυψεν εἰς ἡμᾶς διὰ τοῦ

(1) Ψαλμ. 10'

Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν Ἀποστόλων αὐτοῦ. Καὶ τὰ μὲν βιβλία τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ἐγράφησαν κατὰ τὸ πλεῖστον ἐβραϊστί, τὰ δὲ βιβλία τῆς Καινῆς Διαθήκης ἐγράφησαν ἑλληνιστί.

§ 25. Ποῦ περιέχεται ἐν περιλήψει ἡ χριστιανικὴ διδασκαλία.

Διαιρέσις τῆς κατηγήσεως.

Ἡ χριστιανικὴ διδασκαλία περιέχεται ἐν ἐκτάσει μὲν εἰς τὴν ἁγίαν Γραφήν καὶ εἰς τὴν παράδοσιν τῆς Ἐκκλησίας (1), ἐν περιλήψει δὲ εἰς τὸ σύμβολον τῆς πίστεως καὶ εἰς τὸν δεκάλογον. Καὶ τὸ μὲν σύμβολον τῆς πίστεως συνετάχθη εἰς τὰς δύο πρώτας οἰκουμενικὰς συνόδους ἐν Νικαίᾳ (325) καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει (381) καὶ διδάσκει τί πρέπει νὰ πιστεύωμεν· ὁ δὲ δεκάλογος ἐδόθη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ εἰς τὸν Μωϋσῆν ἐπὶ τοῦ ὄρους Σινᾶ καὶ διδάσκει τί πρέπει νὰ πράττωμεν. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ κατήχησις διαιρεῖται εἰς δύο μέρη, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ μὲν πρῶτον ἀναπτύσσει τὸ σύμβολον τῆς πίστεως καὶ λέγεται *δογματικόν*, διότι περιέχει τὰ δόγματα τῆς πίστεως ἡμῶν, ἧτοι ὅσα ὀφείλομεν νὰ πιστεύωμεν, τὸ δὲ δεύτερον ἀναπτύσσει τὸν δεκάλογον καὶ λέγεται *ἠθικόν*, διότι περιέχει τὴν χριστιανικὴν ἠθικὴν, ἧτοι ὅσα ὀφείλομεν νὰ πράττωμεν.

Τὸ σύμβολον τῆς πίστεως περιλαμβάνει δώδεκα ἄρθρα, ἔχει δὲ ὡς ἑξῆς·

1. Πιστεύω εἰς ἓνα Θεόν, Πατέρα παντοκράτορα, ποιητὴν τοῦ οὐρανοῦ καὶ γῆς, ὁρατῶν τε πάντων καὶ ἀορατῶν.
2. Καὶ εἰς ἓνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν μονογενῆ, τὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθέντα πρὸ πάν-

(1) Παράδοσις λέγεται ἡ ἀρχαία χριστιανικὴ διδασκαλία, ἣτις δὲν περιλαμβάνεται ἐν τῇ ἁγίᾳ Γραφῇ, διεσώθη δὲ ἀγράφως ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ.

των τῶν αἰῶνων, φῶς ἐκ φωτός, Θεὸν ἀληθινόν, ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ γεννηθέντα, οὐ ποιηθέντα, ὁμοούσιον τῷ πατρὶ, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο.

3. Τὸν δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα ἐκ τῶν οὐρανῶν, καὶ σαρκωθέντα ἐκ Πνεύματος ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς παρθένου καὶ ἐνανθρωπίσαντα.

4. Σταυρωθέντα τε ὑπὲρ ἡμῶν ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου, καὶ παθόντα καὶ ταφέντα.

5. Καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ κατὰ τὰς Γραφάς.

6. Καὶ ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς, καὶ καθεζόμενον ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς.

7. Καὶ πάλιν ἐρχόμενον μετὰ δόξης κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς, οὗ τῆς βασιλείας οὐκ ἔσται τέλος.

8. Καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ κύριον, τὸ ζωοποιόν, τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον, τὸ σὺν Πατρὶ καὶ Υἱῷ συμπροσκυνούμενον καὶ συνδοξαζόμενον, τὸ λαλῆσαν διὰ τῶν προφητῶν.

9. Εἰς μίαν ἀγίαν, καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν.

10. Ὁμολογῶ ἐν βάπτισμα εἰς ἄρεσιν ἁμαρτιῶν.

11. Προσδοκῶ ἀνάστασιν νεκρῶν.

12. Καὶ ζωὴν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος. Ἀμήν. (1)

ΜΕΡΟΣ Α'

Δογματικόν.

Α' ΠΕΡΙ ΘΕΟΥ

§ 6. Τὸ πρῶτον ἄρθρον τοῦ συμβόλου τῆς πίστεως καὶ ἡ ἔννοια αὐτοῦ.

«Πιστεύω εἰς ἓνα Θεόν, πατέρα παντοκράτορα, ποιητὴν»

(1) Τὸν δεκάλογον ἰδὲ εἰς τὸ δεύτερον μέρος τῆς Κατηχίσεως.

οὐρανοῦ καὶ γῆς, ὁρατῶν τε πάντων καὶ ἀοράτων». Μᾶς διδάσκει τὸ πρῶτον τοῦτο ἄρθρον τοῦ συμβόλου τῆς πίστεως, ὅτι ὑπάρχει εἰς μόνον Θεός, εἰς τὴν ὑπαρξίν τοῦ ὁποίου δρείλουεν νὰ ἔχωμεν ἀκλόνητον πεποιθήσιν, νὰ πιστεῦωμεν. Αὐτὸς ἐν τῇ παντοδυναμίᾳ αὐτοῦ ἐποίησε τὰ πάντα, καὶ τὰ ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα, καὶ ὡς πατὴρ φροντίζει περὶ αὐτῶν. Καὶ ὑπὸ μὲν τὰ ὁρατὰ νοοῦνται πάντα ὅσα βλέπομεν, ἤτοι ἡ γῆ, τὰ οὐράνια σώματα, ὁ ἄνθρωπος καὶ ὅλα ἐν γένει τὰ φυσικὰ σώματα. Ὑπὸ δὲ τὰ ἀόρατα νοοῦνται τὰ οὐράνια πνεύματα ἢ οἱ ἄγγελοι, οἱ ὅποιοι εἶνε ὄντα ἀνώτερα τοῦ ἀνθρώπου, ὠρισμένα εἰς διακονίαν τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐκ τῶν ὁποίων τινὲς ἀμαρτήσαντες καὶ ἐκπεσόντες ἀπὸ τοῦ Θεοῦ ὀνομάζονται ἐν τῇ ἁγίᾳ Γραφῇ πονηρὰ πνεύματα ἢ δαιμόνια.

§ 7. Ἡ Ὑπαρξις τοῦ Θεοῦ.

Ἡ ὑπαρξις τοῦ Θεοῦ δὲν ἔχει ἀνάγκη ἀποδείξεως, διότι ἡ ἰδέα τοῦ Θεοῦ εἶνε ἔμφυτος εἰς πάντα ἄνθρωπον. Ἀλλὰ πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς πίστεως ἡμῶν φέρομεν τὰς ἐξῆς ἀποδείξεις περὶ τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ. Ἀπασα ἡ φύσις ἀποδεικνύει τὴν ὑπαρξίν τοῦ Θεοῦ· διότι χωρὶς τοῦ Θεοῦ ἡ φύσις δὲν ἐξηγεῖται, ἡ ὑπαρξις τοῦ κόσμου μένει ἀνιγμα ἀκατάληπτον. Δὲν εἶνε δυνατόν νὰ ὑπάρξη ἀποτέλεσμα χωρὶς αἰτίας· ἀλλ' ὁ κόσμος εἶνε ἀποτέλεσμα, διότι τὰ ὄντα, τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦσι τὸν κόσμον, δὲν δύνανται νὰ γίνωσι μόνα των· ἔχουσιν ἄρα τὴν αἰτίαν αὐτῶν, καὶ ἡ αἰτία αὕτη εἶνε ὁ Θεός. «Πᾶς οἶκος κατασκευάζεται ὑπὸ τινος· ὁ δὲ τὰ πάντα κατασκευάσας Θεός» (1). Ἐν τῷ κόσμῳ παρατηροῦμεν τάξιν, ἀρμονίαν καὶ σκοπιμότητα, βλέπομεν νόμους ὠρισμένους καὶ ἀμεταβλήτους, ὑπάρχουσιν ἀφθονα ἀγαθὰ ἐν τῇ φύσει· ἀλλὰ ταῦτα δὲν εἶνε δυνατόν νὰ ὑπάρχωσι χωρὶς αἰτίας. Ἡ

(1) Ἐβρ. 6' 2.

τάξις προϋποθέτει νοὺν διατάσσοντα, οἱ νόμοι προϋποθέτουσι νομοθέτην, τὰ ἀγαθὰ προϋποθέτουσι δοτήρα τῶν ἀγαθῶν. Ἡ τάξις ἄρα καὶ ἡ ἁρμονία, οἱ νόμοι καὶ τὰ ἀγαθὰ τῆς φύσεως ἔχουσι τὴν αἰτίαν αὐτῶν, καὶ ἡ αἰτία αὕτη εἶνε ὁ Θεός. Ἄλλ' ἡ μεγαλυτέρα ἀπόδειξις τῆς υπάρξεως τοῦ Θεοῦ εἶνε ἡ συνείδησις ἡμῶν, ἣτις ἐπαινοῦσα ἡμᾶς διὰ τὸ καλὸν καὶ ἐλέγχουσα διὰ τὸ κακὸν βεβαιοῖ, ὅτι ὑπάρχει Θεός, ὁ ὁποῖος ἐδημιούργησε τὸν κόσμον καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτῷ, καὶ ὁ ὁποῖος μέλλει νὰ τιμωρήσῃ τὸ κακὸν καὶ ν' ἀνταμείψῃ τὸ καλόν. Διὰ τοῦτο πάντες οἱ ἄνθρωποι, πάντες οἱ λαοὶ ἀπ' ἀρχῆς μέχρι σήμερον πιστεύουσιν εἰς Θεόν. Μόνον ὁ ἄφρων εἶπε, κατὰ τὴν ἁγίαν Γραφήν, ὅτι δὲν ὑπάρχει Θεός. «Εἶπεν ἄφρων ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ· Οὐκ ἔστι Θεός. (1)

§ 8 Περὶ Θεοῦ καὶ τῶν ἰδιοτήτων αὐτοῦ.

Ὁ Θεός εἶνε πνεῦμα, κατὰ τὴν ἁγίαν Γραφήν. «Πνεῦμα ὁ Θεός» (2). Δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ εἶνε ὁ Θεός ὑλικὸν ὃν ἢ νὰ ἔχῃ ὑλικὰς ἰδιότητας, διότι τὰ ὑλικά ὄντα εἶνε ἀτελῆ, ἐνῶ ὁ Θεός, ἐπειδὴ εἶνε ἡ αἰτία τοῦ κόσμου, δὲν δύναται νὰ εἶνε ἀτελής, ἥτοι δὲν δύναται νὰ ἔχῃ παρ' ἄλλου τὴν ἀρχήν. Δὲν δύναται ἄρα ν' ἀποδοθῇ εἰς αὐτὸν ὑλικὸν τι ἢ ἀτελές· εἶνε πνεῦμα καθαρὸν καὶ τέλειον.

Ὡς τέλειον δὲ πνεῦμα ὁ Θεός εἶνε ἄπειρος, ἥτοι δὲν περιορίζεται εἰς ὄρισμένον τόπον (3). Εἶνε αἰώνιος καὶ ἄχρονος, ἥτοι δὲν ἔχει ἀρχὴν καὶ τέλος (4). Εἶνε ἀμετάβλητος, ἥτοι δὲν ὑπόκειται εἰς μεταβολὰς καὶ ἀλλοιώσεις, ὡς τὰ ἀτελῆ ὄντα (5). Εἶνε παντοδύναμος, ἥτοι δύναται πάντα ὅσα θέλει, θέλει δὲ μόνον τὸ καλόν (6). Εἶνε πανταχοῦ παρὼν καὶ πληροῖ τὰ πάντα διὰ τῆς παρουσίας αὐτοῦ (7) Εἶνε παντογνώστης, ἥτοι γινώσκει τελείως

(1) Ψαλμ. ιγ' 1.—(2) Ἰωάν. δ' 21.—(3) Πράξ. ιζ' 24.—(4) Ψαλμ. πθ' 2.—(5) Ἰακ. α' 18.—(6) Ψαλμ. ριγ' 3.—(7) Πράξ. ιζ' 28.

πάντα καὶ τὰ παρελθόντα καὶ τὰ παρόντα καὶ τὰ μέλλοντα, καὶ τὰς πράξεις καὶ τοὺς διαλογισμοὺς καὶ τὰ αἰσθήματα ἡμῶν (1). Εἶνε πάνσοφος, ἤτοι σκοπίμως ἐποίησε καὶ διευθύνει καὶ τὸν κόσμον καὶ τοὺς ἀνθρώπους (2). Εἶνε ἅγιος, ἤτοι εἶνε τέλειον ἀγαθόν, ἀγαπᾷ μόνον τὸ καλὸν καὶ ἀποστρέφεται τὸ κακόν (3). Εἶνε δίκαιος, ἤτοι κρίνει δικαίως καὶ ἀμερολήπτως καὶ ἀνταμείβει τὸ ἀγαθὸν καὶ τιμωρεῖ τὸ κακόν (4). Εἶνε πανάγαθος, ἤτοι πλήρης ἀγάπης πρὸς τοὺς ἀνθρώπους· ἐξ ἀγάπης βοηθεῖ τοὺς πτωχοὺς καὶ δυστυχεῖς, συγχωρεῖ τοὺς μετανοοῦντας καὶ περιμένει τὴν ἐπιστροφὴν τῶν μὴ μετανοοῦντων (5).

§ 9. Πόσα πρόσωπα διακρίνομεν ἐν τῷ Θεῷ ;

Ἐν τῷ Θεῷ διακρίνομεν τρία πρόσωπα, τὸν Πατέρα, τὸν Υἱὸν καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα· τὰ τρία δὲ ταῦτα πρόσωπα, εἰς τὰ ὅποια ἀποδίδομεν μίαν καὶ τὴν αὐτὴν προσκύνησιν καὶ λατρείαν, ἀποτελοῦσι τὴν ἁγίαν Τριάδα. Ὁ Πατὴρ εἶνε Θεός, ὁ Υἱὸς εἶνε Θεός, τὸ ἅγιον Πνεῦμα εἶνε Θεός· δὲν εἶνε ὅμως τρεῖς Θεοί, ἀλλ' εἰς μόνος Θεός· τὰ πρόσωπα εἶνε τρία, ἀλλ' ἡ οὐσία μία. Ὁ Πατὴρ εἶνε ἀγέννητος, ὁ Υἱὸς γεννᾶται ἐκ τοῦ Πατρὸς πρὸ πάντων τῶν αἰῶνων, καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἐκπορεύεται ἐκ τοῦ Πατρὸς πρὸ πάντων τῶν αἰῶνων. Τὴν περὶ τῆς ἁγίας Τριάδος διδασκαλίαν βλέπομεν εἰς τοὺς λόγους, τοὺς ὁποίους ὁ Σωτὴρ ἡμῶν εἶπε πρὸς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ, ὅτε ἀπέστειλεν αὐτοὺς εἰς τὸ κήρυγμα· «Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος» (6).

§ 10. Ὁ Θεὸς εἶνε ὁ δημιουργὸς τοῦ κόσμου.

Ὁ κόσμος, ὡς εἶδομεν ἀνωτέρω, δὲν ἠδύνατο νὰ γίνῃ

(1) Ψαλμ. ρθ' 4.—(2) Ῥωμ. ια' 33.—(3) Α' Πέτρ. ια' 16.—(4) Ψαλμ. ε' 45.—45. (5) Α' Ἰωάνν. δ' 19.—(6) Ματθ. κη' 19.

ἀφ' ἑαυτοῦ· διότι πᾶν ἀποτέλεσμα ἔχει τὴν αἰτίαν αὐτοῦ. Ἡ αἰτία τοῦ κόσμου, ὡς εἶπομεν, εἶνε ὁ Θεός, ὁ ὁποῖος εἶνε τέλειος, δὲν ἔχει χρεῖαν τινὸς καὶ διὰ τοῦτο ἐποίητε τὸν κόσμον ὄχι ἐξ ἀνάγκης, ἀλλ' ἐξ ἀγαθότητος καὶ ἀγάπης. Ἡ ὕλη, ἐκ τῆς ὁποίας ἀποτελεῖται ὁ κόσμος, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ὑπάρχη αἰωνίως· διότι δὲν ἠδύνατο νὰ δώσῃ εἰς ἑαυτὴν τὴν ὑπαρξιν καὶ τὴν ζωὴν ἢ νεκρά καὶ ἄψυχος ὕλη. Ἄν ἡ ὕλη ὑπῆρχεν ἀφ' ἑαυτῆς, θὰ ἦτο αἰωνία καὶ ἄχρονος, θὰ ἦτο δηλαδὴ Θεός. Ἐν τῇ παντοδυναμίᾳ δὲ αὐτοῦ ὁ Θεὸς δὲν ἔχει χρεῖαν ὕλης καὶ ὀργάνων ὑλικῶν, ὡς ὁ ἄνθρωπος, ἵνα ποιήσῃ τι· ἐδημιούργησεν ἄρα τὸν κόσμον ἐκ τοῦ μηδενὸς διὰ μόνου τοῦ λόγου αὐτοῦ· «Αὐτὸς εἶπε καὶ ἐγεννήθησαν, αὐτὸς ἐνετείλατο καὶ ἐκτίσθησαν» (1).

§ 11. Ὁ Θεὸς εἶνε ὁ συντηρητικὸς καὶ κυβερνητικὸς τοῦ κόσμου.

Καθὼς τίποτε δὲν δύναται νὰ γίνῃ χωρὶς τοῦ Θεοῦ, οὕτω καὶ τίποτε δὲν δύναται νὰ συντηρηθῇ χωρὶς αὐτοῦ. Μόνος ὁ παντοδύναμος Θεός, ὁ ὁποῖος ἐδημιούργησε τὸν κόσμον, δύναται καὶ νὰ συντηρήσῃ αὐτόν. Ὁ Θεὸς δὲ ὄχι μόνον συντηρεῖ ἀλλὰ καὶ κυβερνεῖ τὸν κόσμον καὶ προνοεῖ περὶ αὐτοῦ ὡς πατὴρ πανάγαθος. Δὲν εἶνε δυνατόν νὰ φαντασθῶμεν, ὅτι ὁ Θεός, ὁ ὁποῖος μετὰ τῆς ἀγαθότητος ἐδημιούργησε τὸν κόσμον, ἀφῆκεν αὐτόν εἰς τὴν τύχην του· θὰ ἦτο τότε σκληρὸς καὶ ἀδίκος. Ὁ Θεὸς ἐν τῇ πατρικῇ αὐτοῦ ἀγάπῃ διευθύνει πάντα, καὶ μικρὰ καὶ μεγάλα καὶ ἄτομα καὶ λαούς. Ἡ πίστις εἰς τὴν θεῖαν πρόνοιαν καθιστᾷ τὸν ἄνθρωπον εὐγνώμονα εἰς τὸν Θεόν, καὶ ἐμπνέει εἰς αὐτόν ἐπιμονὴν καὶ ἐλπίδα εἰς τὰς θλίψεις καὶ στενοχωρίας τοῦ βίου.

(1) Ψαλμ. λγ' 9.

§ 12. Ὁ Θεὸς εἶνε ὁ δημιουργὸς τοῦ ἀνθρώπου.

Ἡ ἅγια Γραφή μᾶς διδάσκει, ὅτι ὁ Θεὸς διὰ μόνου τοῦ λόγου αὐτοῦ ἔκτισε τὸν κόσμον, ἤτοι τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, τὰ φυτὰ καὶ τὰ δένδρα, τὸν ἥλιον, τὴν σελήνην καὶ τοὺς ἀστέρας, τοὺς ἰχθύς, τὰ πτηνα καὶ τὰ διάφορα ζῶα, τελευταῖον δὲ ἔπλασε τὸν ἄνθρωπον. Ἄν τὰ λοιπὰ ὄντα δὲν δύνανται νὰ ἔχωσιν ἀρ' ἑαυτῶν τὴν ἀρχήν, πολὺ περισσότερον ὁ ἄνθρωπος, ὁ ὁποῖος εἶναι ἡ κορωνὴ τῆς δημιουργίας, ὁ ἀρχὼν πάσης τῆς φύσεως, ἡ εἰκὼν τοῦ Θεοῦ. «Καὶ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον, κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν» (1). Ὁ ἄνθρωπος δὲν συνίσταται, ὡς τὰ λοιπὰ ὄντα, ἐκ σώματος μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐκ ψυχῆς ἢ πνεύματος, διὰ τοῦ ὁποῖου δεικνύεται ἀνώτερος πάντων τῶν ὄντων· καὶ τὸ μὲν σῶμα αὐτοῦ ἐπλάσθη ἐκ τῆς γῆς, ἡ δὲ ψυχὴ ἐνεφυσήθη εἰς αὐτὸν ὑπὸ τοῦ δημιουργοῦ. «Καὶ ἔπλασεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον χοῦν ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ ἐνεφύσησεν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ πνοὴν ζωῆς, καὶ ἐγένετο ὁ ἄνθρωπος εἰς ψυχὴν ζῶσαν» (2). Ἐνεκα δὲ τῆς ἐξαιρετικῆς ταύτης φύσεως τοῦ ἀνθρώπου· ἕνεκα τῆς θείας εἰκόνας, ἡ ὁποία ὑπάρχει ἐν αὐτῷ, ὁ ἄνθρωπος δὲν ἀνήκει εἰς τὰ θνητά, ἀλλ' εἰς τὰ ἀθάνατα ὄντα. Ἀποθνήσκει μὲν τὸ σῶμα αὐτοῦ, ἀλλ' ἡ ψυχὴ μένει ἀθάνατος.

§ 13. Προορισμὸς τοῦ ἀνθρώπου.

Ὁ ἄνθρωπος συνίσταται, ὡς εἶπομεν, ἐκ σώματος καὶ ψυχῆς ἢ πνεύματος· προορισμὸς δ' αὐτοῦ εἶνε ν' ἀναπτύξη καὶ τελειοποίησι καὶ τὰ δύο ταῦτα, ἤτοι καὶ τὸ σῶμα καὶ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ. Τὸ σῶμα αὐτοῦ ὀρεῖται νὰ περιποιηθῆται ὁ ἄνθρωπος, διότι τὸ σῶμα εἶνε τὸ ὄργανον

(1) Γεν. α' 17. — (2) Γεν. 6' 7.

τοῦ πνεύματος καὶ χωρὶς τῆς υγείας τοῦ σώματος ἡμῶν δὲν εἶνε δυνατόν νὰ ἀναπτυχθῇ τὸ πνεῦμα. Ἀλλὰ τὸ σῶμα ὀφείλομεν νὰ περιποιώμεθα μόνον, καθόσον χρησιμεύει εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ πνεύματος· ὅστις ἀποκλειστικῶς φροντίζει περὶ τοῦ σώματος αὐτοῦ κατανατᾶ εἰς τὸν ὑλισμόν, ὁ ὅποιος διδάσκει, ὅτι ὁ προορισμὸς ἡμῶν εἶνε νὰ τρώγωμεν καὶ νὰ πίνωμεν, διότι αὔριον ἀποθνήσκομεν. Ἀπείρως ἀνώτερον τοῦ σώματος εἶνε τὸ πνεῦμα ἡμῶν, εἰς τὸ ὅποιον συνίσταται κυρίως ἡ ἀξία τοῦ ἀνθρώπου· καὶ διὰ τοῦτο τὸ πνεῦμα ἡμῶν ὀφείλομεν κατ' ἐξοχὴν ν' ἀναπτύσσωμεν καὶ νὰ τελειοποιώμεν. Ἐπειδὴ δὲ τὸ πνεῦμα ἡμῶν περιλαμβάνει νοῦν καὶ θέλησιν ἢ καρδίαν, διὰ τοῦτο εἰς τὴν πνευματικὴν ἡμῶν τελειοποίησιν ἀπαιτεῖται ἡ ἀνάπτυξις καὶ τελειοποίησις καὶ τοῦ νοῦ καὶ τῆς θελήσεως· καὶ τὸν μὲν νοῦν ὀφείλομεν ν' ἀναπτύσσωμεν διὰ τῆς μελέτης καὶ τῶν γραμμάτων, τὴν δὲ θέλησιν διὰ τῆς ἀσκήσεως αὐτῆς εἰς τὸ καλόν. Ἡ παιδία καὶ τὰ γράμματα μόνον χωρὶς τῆς ἀρετῆς ὄχι μόνον δὲν ὠφελοῦσιν, ἀλλὰ καὶ βλάπτουσι· τοῦναντίον δὲ τότε φθάνομεν εἰς τὸν προορισμὸν ἡμῶν, ὅταν ἀγαπῶμεν καὶ πράττωμεν πᾶν καλὸν καὶ εὐγενὲς καὶ τελειοποιώμεθα πάντοτε ἠθικῶς. Ὁ ἀληθὴς λοιπὸν προορισμὸς τοῦ ἀνθρώπου συνίσταται εἰς τὴν πνευματικὴν καὶ πρὸ πάντων εἰς τὴν ἠθικὴν αὐτοῦ τελειοποίησιν· οὕτω δὲ μόνον δύναται ν' ἀποβῇ ὁ ἄνθρωπος ἀληθὴς εἰκὼν τοῦ Θεοῦ καὶ ὁμοίωσις, ἤτοι νὰ γίνῃ ὁμοῖος τῷ Θεῷ κατὰ τὴν σοφίαν καὶ τὴν ἀγιότητα καὶ νὰ ἐνωθῇ μετ' αὐτοῦ διὰ τῆς ἀγάπης «Ἔσεσθε οὖν ὑμεῖς τέλειοι, ὥσπερ ὁ πατὴρ ὑμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς τέλειός ἐστι» (1).

§ 14. Πρῶσις τοῦ ἀνθρώπου.

Οἱ πρῶτοι ἄνθρωποι ἐπλάσθησαν ὑπὸ τοῦ Ἀθμιουργοῦ

(1) Ματθ. ε'. 48.

ἀθῶοι καὶ καθαροί· ἦσαν δὲ προωρισμένοι νὰ γίνωσιν ἅγιοι καὶ εὐτυχεῖς, ὑπακούοντες ἐλευθέρως εἰς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Ἐπλάσθησαν δὲ ἐλεύθεροι οἱ ἄνθρωποι, διότι τότε μόνον ἔχει ἀξίαν ἡ ἀρετὴ, ὅταν γίνηται ἐλευθέρως καὶ ἐξ ἀγάπης πρὸς τὸ καλόν. Ἀλλὰ τὸν προορισμὸν αὐτῶν δὲν ἐξεπλήρωσαν οἱ ἄνθρωποι. Ἡ Ἁγία Γραφή μᾶς διδάσκει, ὅτι οἱ πρωτόπλαστοι Ἀδὰμ καὶ Εὐὰ τεθέντες εἰς τὸν παράδεισον παρέβησαν τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ καὶ ἐξώσθησαν διὰ τοῦτο ἐκ τοῦ παραδείσου· τὸ κακὸν δὲ μετεδόθη καὶ εἰς τοὺς ἀπογόνους αὐτῶν, ἤτοι εἰς ὅλον τὸ ἀνθρώπινον γένος, καὶ τοῦτο ὀνομάσθη προπατορικὸν ἁμάρτημα. Καὶ ἡ ἱστορία δὲ καὶ ἡ καθημερινὴ πείρα μᾶς διδάσκουσιν, ὅτι οἱ ἄνθρωποι ῥέπουσιν ἐκ φύσεως εἰς τὸ κακόν, ὅτι ἐλάτρευσαν τὰ εἰδῶλα καὶ διεφθάρησαν (1)

§ 15. Ἁμαρτία καὶ ἀποτελέσματα αὐτῆς.

Ἁμαρτία εἶνε ἡ παράβασις τοῦ ἠθικοῦ νόμου, ὁ ὁποῖος ὑπάρχει ἐν τῇ ἁγίᾳ Γραφῇ καὶ ἐν τῇ συνειδήσει ἡμῶν. Ὁ ἁμαρτάνων δὲν πράττει ὅ,τι ὁ ἠθικὸς νόμος καὶ ἡ συνειδήσις ὑπαγορεύουσιν εἰς αὐτό, ἀλλ' ὅ,τι ὁ ἐγωισμὸς καὶ αἱ κακαὶ αὐτοῦ ἐπιθυμίαι ἀπαίτουσιν. Ἡ ἁμαρτία φέρει βλάβηρια ἀποτελέσματα εἰς τὸν ἄνθρωπον· χωρίζει αὐτὸν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, ὅστις δὲν δύναται νὰ μένη ἡνωμένος μὲ τοὺς ἁμαρτωλοὺς, καὶ ὅστις εἶνε ἡ πηγὴ τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τῆς εὐτυχίας· ἀφαιρεῖ ἀπ' αὐτοῦ τὴν ἐσωτερικὴν γαλήνην διὰ τῶν ἐλέγχων τῆς συνειδήσεως, καταστρέφει τὴν ὑπόληψιν, τὸν πλοῦτον καὶ τὴν σωματικὴν ὑγείαν καὶ ὁδηγεῖ ἐν τέλει εἰς τὸν θάνατον, καὶ τὸν σωματικὸν καὶ τὸν πνευματικόν, καὶ τὸν πρόσκαιρον καὶ τὸν αἰώνιον. «Τὰ ὀφώνια τῆς ἁμαρτίας θάνατος» (2) Διὰ τῆς ἁμαρτίας ἡ εἰκὼν τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἐπεσκοτίσθη, ἀλλὰ δὲν ἐξηφανίσθη. Ἄν ὁ ἄνθρωπος διεφθείρετο καθ'

(1) Ῥωμ. γ' 13—18.—(2) Ῥωμ. στ' 23.

ὀλοκληρίαν ἠθικῶς, θά ἔπαυε νὰ εἶνε ἄνθρωπος. Ἐμεινεν εἰς αὐτὸν ἡ δύναμις πρὸς τὸ ἀγαθόν, ἡ συναίσθησις τῆς ἁμαρτίας, ὁ πόθος πρὸς τὴν ἐπιστροφὴν καὶ τὴν μετάνοιαν. Ὅτι δὲ ἡ δύναμις πρὸς τὸ ἀγαθὸν δὲν ἐξέλειπεν ἐκ τοῦ ἀνθρώπου, βεβαιεῖ καὶ ἡ ἁγία Γραφή, ἐνθα ὁ Σωτὴρ ἡμῶν λέγει· «Ὅστις θέλει ὀπίσω μου ἐλθεῖν, ἀπαρνησάσθω ἑαυτὸν, καὶ ἑράτω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ καὶ ἀκολουθείτω μοι» (1).

§ 16. Σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου.

Ὁ ἄνθρωπος δὲν ἔδυνατο μόνος νὰ σωθῆ. Ἡ ἱστορία μαρτυρεῖ, ὅτι, ὅσον παρηρχετο ὁ χρόνος, τόσον τὸ κακὸν γινώσκοντες ἄπεμαχρυνετο ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τοῦ Θεοῦ. Ἐπὶ τέλους δὲ πληρῆς διασθορα θρησκευτικῆ καὶ ἠθικῆ ἐπεκράτησε πανταχοῦ. Ἀλλ' ὁ Θεὸς ἐν τῇ ἀγαθότητι αὐτοῦ καὶ τῇ εὐσπλαχνίᾳ δὲν ἠδύνατο ν' ἀφήσῃ τὸ πλάσμα τῶν χειρῶν του ν' ἀπολεσθῆ ἐντελῶς. Ὁ Θεός, ὁ ὁποῖος θέλει, ἵνα πᾶς ἄνθρωπος ἔχει ζωὴν αἰώνιον (2), ὥσπερ τὸν ἁμαρτωλὸν ἄνθρωπον καὶ ἐξαπέστειλε τὸν ἰατρὸν τῶν ψυχῶν, ὁ ὁποῖος σώζει τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας καὶ ἐμπνέει εἰς αὐτὸν νέας δυνάμεις καὶ νέαν ζωὴν. Ὁ Θεὸς οὗτος τῶν ψυχῶν ἰατρός, ὁ σωτὴρ οὗτος καὶ λυτρωτὴς τῶν ἀνθρώπων, εἶνε ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός. Ὁ Χριστὸς ἦλθεν εἰς τὸν κόσμον, ἵνα ζητήσῃ καὶ σώσῃ τὸ ἀπολωλός, καὶ ἀναγεννήσῃ τοὺς ἀνθρώπους, καὶ συμμιλιώσῃ αὐτοὺς καὶ πάλιν πρὸς τὸν Θεόν, ἀπὸ τοῦ ὁποῖου εἶχον χωρισθῆ διὰ τῆς ἁμαρτίας.

Β'. ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ.

§ 17. Τὶ λέγει τὸ σύμβολον τῆς πίστεως περὶ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ :

«Καὶ εἰς ἓνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν μονογενῆ, τὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθέντα πρὸ

(1) Μάρκ. η' 34.—(2) Ἰωάνν. γ' 16.

πάντων τῶν αἰώνων, φῶς ἐκ φωτός, Θεὸν ἀληθινόν, ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ γεννηθέντα, οὐ ποιηθέντα, ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο. Τὸν δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα ἐκ τῶν οὐρανῶν, καὶ σαρκωθέντα ἐκ Πνεύματος ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς παρθένου καὶ ἐνανθρωπίσαντα· σταυρωθέντα τε ὑπὲρ ἡμῶν ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου, καὶ παθόντα καὶ ταπέντα καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ κατὰ τὰς Γραφάς, καὶ ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ καθεζόμενον ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς, καὶ πάλιν ἐρχόμενον μετὰ δόξης κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς, οὗ τῆς βασιλείας οὐκ ἔσται τέλος».

§ 18. Ποία εἶνε ἡ ἔννοια τῶν λέξεων τούτων :

Αἱ λέξεις αὗται μᾶς διδάσκουν, ὅτι, καθὼς πιστεύομεν εἰς τὸν Θεὸν πατέρα, οὕτως ὑπείλομεν γὰ πιστεύωμεν καὶ εἰς τὸ δεύτερον πρόσωπον τῆς ἁγίας Τριάδος, τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, ὁ ὅποιος εἶνε ὁ μονογενὴς υἱὸς καὶ λόγος τοῦ Θεοῦ, καὶ δὲν ἐποιήθη ἐκ τοῦ μηδενός, ὡς τὰ λοιπὰ κτίσματα, ἀλλ' ἐγεννήθη ἐκ τοῦ πατρὸς πρὸ πάντων τῶν αἰώνων· εἶνε φῶς ἐκ φωτός, Θεὸς ἀληθινὸς ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ, εἶνε τῆς αὐτῆς οὐσίας μετὸν πατέρα, εἶνε δηλαδὴ καὶ αὐτός, ὡς ὁ πατήρ, Θεός, καὶ δι' αὐτοῦ ἐκτίσθη ὁ κόσμος. Διδασκόμεθα ἐκ τῶν λέξεων τούτων, ὅτι ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ κατήλθεν ἐκ τῶν οὐρανῶν καὶ ἔλαβε σῶμα ἐκ τῆς παρθένου Μαρίας διὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος καὶ ἐγένετο ἄνθρωπος τέλειος χωρὶς ἁμαρτίας, ἵνα διδάξῃ τοὺς ἀνθρώπους τὴν ἀλήθειαν καὶ ὁδηγήσῃ αὐτοὺς εἰς τὴν σωτηρίαν αὐτῶν. Διδασκόμεθα ἐν τέλει, ὅτι κατὰ τὰς ἡμέρας τοῦ ἡγεμόνος τῆς Ἰουδαίας Ποντίου Πιλάτου ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς καταδιωχθεὶς ὑπὸ τῶν ἀρχιερέων καὶ γραμματέων καὶ Φαρισαίων καὶ καταδικασθεὶς ἐσταυρώθη καὶ ἔπαθε καὶ ἐτάφη καὶ μετὰ

τρεις ἡμέρας ἀνέστη, τὴν δὲ τεσσαρακοστὴν ἡμέραν ἀπὸ τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ ἀνελήφθη εἰς τοὺς οὐρανοὺς, ὅπουθεν μέλλει καὶ πάλιν νὰ ἔλθῃ μετὰ τῆς θείας αὐτοῦ δόξης καὶ δυνάμεως, ἵνα κρίνῃ πάντας τοὺς ἀνθρώπους, καὶ ζῶντας καὶ νεκρούς. Ἡ πνευματικὴ δὲ βασιλεία τοῦ Ἰησοῦ δὲν θὰ ἔχῃ τέλος.

§ 19. Προπαρασκευὴ εἰς τὸν Ἰησοῦν Χριστόν.

Ὁ υἱὸς καὶ λόγος τοῦ Θεοῦ ἐνηθρώπισεν ἐν τῷ Ἰησοῦ Χριστῷ, ὅτε ἤλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, ἤτοι ὅτε ἡ κακία ἐκορυφώθη καὶ οἱ ἄνθρωποι ἠσθάνθησαν ἀφ' ἑαυτῶν τὴν ἀνάγκην τῆς σωτηρίας. Εἶχε δὲ κορυφωθῆ ἡ κακία ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ῥώμης Αὐγούστου Καίσαρος, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐγεννήθη ὁ Χριστός, τῷ 750 ἀπὸ κτίσεως Ῥώμης. Ἡ ἔλευσις τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς τὸν κόσμον προπαρασκευάσθη ἀπὸ πολλῶν αἰῶνων. Καὶ τοὺς μὲν Ἰουδαίους προπαρασκεύασεν ὁ Θεὸς εἰς τὸν Ἰησοῦν Χριστόν διὰ τῶν πατριαρχῶν, τοῦ Μωϋσέως καὶ τῶν προφητῶν, οἱ ὅποιοι ἐκήρυξαν εἰς τοὺς Ἰουδαίους ἕνα μόνον Θεὸν καὶ προεῖπον τὴν ἔλευσιν τοῦ Μεσσίου ἢ Σωτῆρος· τοὺς δὲ ἐθνικοὺς ἢ εἰδωλολάτραις παρασκεύασε διὰ πολλῶν λογίων καὶ σοφῶν ἀνδρῶν, καθὼς λ. χ. τοῦ Σωκράτους, τοῦ Πλάτωνος καὶ ἄλλων, οἱ ὅποιοι ἐνόησαν τὸ ψεῦδος τῆς πολυθείας καὶ ἀνυψώθησαν εἰς τὴν ἰδέαν τοῦ Θεοῦ.

§ 20. Πῶς ἐγένετο Σωτὴρ τοῦ κόσμου ὁ Ἰησοῦς Χριστός :

Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἔσωσε τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας καὶ τῆς πλάνης τῆς πολυθείας. Ἐγένετο δὲ Σωτὴρ τῶν ἀνθρώπων ὁ Ἰησοῦς α') διότι ἐδίδαξε τὴν ἀληθῆ καὶ τελείαν θρησκείαν· β') διότι ἔζησε βίον τέλειον καὶ ἔδωκεν οὕτως ἄριστον παράδειγμα ἀρετῆς καὶ εὐσεβείας καὶ γ') διότι ἀπέθανεν ὑπὲρ τῶν ἀνθρώπων.

§ 21. α'. Διδασκαλία τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Ὁ Ἰησοῦς ἐγένετο Σωτὴρ τῶν ἀνθρώπων, διότι ἐκήρυξεν εἰς τὸν κόσμον τὴν ἀληθῆ καὶ τελείαν θρησκείαν. Ἐδίδαξε δὲ ὁ Ἰησοῦς 1), ὅτι ὁ Θεὸς εἶνε δημιουργὸς καὶ πατὴρ ὄλων τῶν ἀνθρώπων, καὶ οἱ ἄνθρωποι εἶνε τέκνα αὐτοῦ. «Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς» (1). Ἐδίδαξε 2), ὅτι οἱ ἄνθρωποι συνδέονται πρὸς τὸν Θεὸν διὰ τῆς ἀγάπης, ἐξ ἀγάπης δὲ καὶ ὄχι ἐκ φόβου πρέπει νὰ ἐκπληρῶσι τὸ θεῖον θέλημα. «Ὁ Θεὸς ἀγάπη ἐστίν, καὶ ὁ μένων ἐν τῇ ἀγάπῃ ἐν τῷ Θεῷ μένει καὶ ὁ Θεὸς ἐν αὐτῷ» (2). Ἐδίδαξε 3), ὅτι ὁ Θεὸς εἶνε πλήρης ἐλέους καὶ οἰκτιρῶν, καὶ ὡς πατὴρ φιλόστοργος συγχωρεῖ τὸν ἁμαρτωλὸν ἐκείνον, ὁ ὁποῖος μετανοεῖ εἰλικρινῶς καὶ δεικνύει δι' ἔργων τὴν μετάνοιαν αὐτοῦ. «Εὐλογητὸς ὁ Θεὸς καὶ πατὴρ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ πατὴρ τῶν οἰκτιρῶν καὶ Θεὸς πάσης παρακλήσεως» (3). Οἱ μετανοοῦντες εἰλικρινῶς ἀποτελοῦσι μίαν κοινωνίαν, τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς, ἥτοι τὴν ἐκκλησίαν, τῆς ὁποίας τὰ μέλη ποιοῦσι τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ καὶ δὲν θέλουσι νὰ φαίνωνται μόνον, ἀλλὰ καὶ νὰ εἶνε ἀληθῶς δίκαιοι καὶ ἐνάρετοι. Διὰ τοῦτο ὁ Σωτὴρ ἡμῶν διδάσκει ἡμᾶς νὰ λέγωμεν προσευχόμενοι πρὸς τὸν Θεόν. «Ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου, γεννηθήτω τὸ θέλημά σου, ὡς ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς» (4).

§ 22. β'. Βίος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἐγένετο δεῦτερον Σωτὴρ τῶν ἀνθρώπων καὶ διὰ τοῦ βίου αὐτοῦ. Ἡ ἠθικὴ καὶ θρησκευτικὴ διδασκαλία τότε ἔχει μεγάλην ἀξίαν καὶ φέρει μεγάλα ἀποτελέσματα, ὅταν ὁ διδάσκων ἐφαρμύζῃ αὐτὴν εἰς τὸν βίον του. Τοῦτο δὲ βλέπομεν εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰη-

[1] Ματθ. 5' 8.—(2) Α' ὠν. 5' 16—(3) Β' Κορ. α' 3^α—(4) Ματθ. 5' 10.

σεῦν Χριστόν, ὁ ὁποῖος ἐξεπλήρωσε μέχρι κεραίας πᾶν ὅτι ἐδίδαξεν. Ὁ Κύριος ἡμῶν ὑπῆρξεν ὁ τέλειος τύπος τῆς εὐσεβείας καὶ ἀρετῆς. Ὁλην τὴν διδασκαλίαν του περιέλαβεν ὁ Ἰησοῦς εἰς δύο μεγάλας ἐντολάς, εἰς τὴν ἀγάπην πρὸς τὸν Θεὸν καὶ εἰς τὴν ἀγάπην πρὸς τὸν πλησίον (1). Τὰς δύο δὲ ταύτας ἐντολάς ἐξεπλήρωσεν εἰς βαθμὸν τελείου ὁ Ἰησοῦς. Ἐξη ὄλος ἐν τῷ Θεῷ καὶ ὁ Θεὸς ἐν αὐτῷ (2). Ὡς τροφὴν αὐτοῦ θεώρει νὰ πράττῃ πάντοτε τὸ θέλημα τοῦ οὐρανοῦ αὐτοῦ Πατρός (3). Ἐν τέλει δὲ καὶ ἀπέθανεν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ, ἵνα ὑπακούσῃ εἰς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ (4). Ἀλλὰ καὶ τὸν πλησίον ἠγάπα ὁ Ἰησοῦς εἰς βαθμὸν τελείου. Καθ' ὅλον τὸν βίον αὐτοῦ εἰργάζεται τοῦ ὑπὲρ τῶν ἀνθρώπων καὶ διὰ λόγου καὶ δι' ἔργων εὐηργέτει αὐτοὺς πάντοτε· ἐν τέλει δὲ ἔδωκε τὸ μεγαλύτερον δεῖγμα τῆς ἀγάπης, ἐθυσίασε δηλαδὴ καὶ τὴν ζωὴν αὐτοῦ ὑπὲρ τῶν ἀνθρώπων (5). Ὁ Ἰησοῦς ἦτο ἀναμάρτητος (6). Καὶ αὐτοὶ εἰ ἔχθοι τοῦ Ἰησοῦ ὀνομάζουσιν αὐτὸν ἀληθῆ καὶ δίκαιον (7). Αὐτὸς δὲ ὁ Ἰησοῦς, ὁ ὁποῖος ὑπῆρξεν ὁ τύπος τῆς ταπεινοφροσύνης καὶ φιλαληθείας, εἶπε περὶ ἑαυτοῦ· «Τίς ἐξ ὑμῶν ἐλέγχει με περὶ ἁμαρτίας;» (8). Ὁ Ἰησοῦς ἐζητεν οὕτω καὶ ἀπέθανεν, ἵνα ἀφήσῃ εἰς ἡμᾶς τὸν βίον αὐτοῦ παράδειγμα ἄριστον μιμήσεως καὶ διδάξῃ ἡμᾶς πῶς πρέπει νὰ ζῶμεν, ἂν θέλωμεν νὰ εἴμεθα ἀληθεῖς χριστιανοί· «Χριστὸς ἔπαθεν ὑπὲρ ὑμῶν, ὑμῖν ὑπολιμπάνων ὑπογραμμόν, ἵνα ἐπακολουθήσητε τοῖς ἵχνεσιν αὐτοῦ» (9).

§ 23 γ'. Ὁ θάνατος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἐγένετο τρίτον Σωτὴρ τῶν ἀνθρώπων διὰ τοῦ θανάτου αὐτοῦ. Ὁ θάνατος τοῦ Ἰησοῦ δὲν ἐπεσφράγισε μόνον τὸν ἅγιον αὐτοῦ βίον, δὲν ἔδειξε μόνον

(1) Ματθ. κβ' 37.—39.— (?) Ἰωάν. ' 30.— (3) Ἰωάν. δ' 34.—
 (4) Ματθ. κς' 38—42.— (5) Ἰωάν. ιε' 23.— (6) Α' Πέτρ. β' 22.—(7)
 Ματθ. κβ' 16.— [δ] Ἰωάν. 46 '—(9) Α' Πέτρ. β' 21.

τὴν ἄπειρον αὐτοῦ ἀγάπην πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ καὶ ἐχρησίμευσεν ὡς θυσία πρὸς τὸν Θεόν. Οἱ ἄνθρωποι διὰ τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν παρώργισαν τὸν Θεὸν καὶ ἐχωρίσθησαν ἀπ' αὐτοῦ. Εἰς μάτην δὲ ἐζήτησαν νὰ ἐξιλεώσῃσι τὸν Θεὸν καὶ νὰ ἱκανοποιήσῃσι τὴν θείαν δικαιοσύνην μὲ θυσίας ζῶων καὶ ἀνθρώπων. Αἱ θυσίαι αὗται ἦσαν ὅλως ἐξωτερικαί, ἦσαν ἀπλή σκιά καὶ τύπος τῆς μόνης ἀληθοῦς θυσίας, τὴν ἑποίησαν ὁ ἀναμάρτητος Ἰησοῦς προσέφερον ἐκουσίως ἐπὶ τοῦ σταυροῦ, καὶ διὰ τῆς ὁποίας ἠνώθημεν καὶ πάλιν καὶ συνευελιώθημεν πρὸς τὸν Θεόν. «Ἐχθροὶ ὄντες κατηλλάγημεν τῷ Θεῷ διὰ τοῦ θανάτου τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ» (1). Ἐπειδὴ δὲ ὁ Ἰησοῦς διὰ τοῦ θανάτου αὐτοῦ ἐμεσίτευσεν μεταξὺ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων καὶ συνευελίωσεν αὐτούς, διὰ τοῦτο καλεῖται καὶ Μεσσίας (2). «Ὅσοι ἄρα πιστεύουσιν εἰς Χριστόν, πρέπει νὰ σταυρώσῃσιν, ἤτοι νὰ νικῆτωσι, τὰ πάθη αὐτῶν καὶ τὰς κακὰς ἐπιθυμίας, νὰ εἶνε νεκροὶ διὰ τὴν ἁμαρτίαν, νὰ ζῶσι δὲ διὰ τὴν ἀρετὴν, διὰ τὸν Θεόν.

Γ' ΠΕΡΙ ΤΟΥ ἉΓΙΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ

§ 24. Τί λέγει τὸ σύμβολον τῆς πίστεως περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος;

«Καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ κύριον, τὸ ζωοποιόν, τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον, τὸ σὺν Πατρὶ καὶ Υἱῷ συμπροσκυνούμενον καὶ συνδοξάζομενον, τὸ λαλῆσαν διὰ τῶν προφητῶν».

• § 25. Τί μᾶς διδάσκουσιν αἱ λέξεις αὗται;

Μᾶς διδάσκουσιν, ὅτι, καθὼς πιστεύομεν εἰς τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱόν, οὕτω πρέπει νὰ πιστεύωμεν καὶ εἰς τὸ τρίτον πρόσωπον τῆς ἁγίας Τριάδος, τὸ ἅγιον Πνεῦμα.

(1) Ῥωμ. ε' 10—(2) Α' Τιμ. β' 51.

Ὁνομάζεται δὲ τὸ Πνεῦμα ἅγιον, διότι ὡς πηγὴ τῆς ἀγιότητος ἀγιάζει τοὺς πιστούς· κύριον, διότι δὲν εἶνε ὑπὲρ τῆς τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ, ἀλλ' ἔχει τὴν αὐτὴν θεϊκὴν δύναμιν. Λέγεται ζωοποιὸν τὸ πνεῦμα, διότι δι' αὐτοῦ ὁ Θεὸς ζωογονεῖ ὅλα τὰ κτίσματα, μάλιστα δὲ τοὺς ἀνθρώπους. Δὲν ἐκτίσθη, ὡς τὰ λοιπὰ κτίσματα, ἀλλ' ἐκπορεύεται, ἤτοι πηγάζει, ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς. Ὡς τοιοῦτον δὲ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον συμπροσκυεῖται καὶ συνοξάζεται μὲ τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱόν. Ὑπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος φωτιζόμενοι ἐλάλησαν οἱ προφῆται. Τὸ ἅγιον Πνεῦμα καλεῖται ἐν τῇ ἀγίᾳ Γραφῇ καὶ Πνεῦμα Χριστοῦ⁽¹⁾, μένει δὲ πάντοτε ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ μετὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ⁽²⁾. Εἶνε τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας καὶ τοῦ ἀγιασμοῦ, τὸ ὁποῖον ὁδηγεῖ τοὺς χριστιανούς εἰς πᾶν ἔργον καλὸν καὶ θεάρεστον, ἀναδεικνύει αὐτοὺς τέκνα Θεοῦ καὶ παρέχει εἰς αὐτοὺς εἰρήνην καὶ εὐτυχίαν. «Ὁ δὲ καρπὸς τοῦ πνεύματός ἐστιν ἀγάπη, χαρὰ, εἰρήνη, μακροθυμία, χρηστότης, ἀγαθωσύνη, πίστις, πραότης, ἐγκράτεια»⁽³⁾.

§ 26. Ἀναγέννησις, δικαίωσις καὶ ἀγιασμός.

Τὸ ἅγιον Πνεῦμα μεταδίδεται εἰς ἡμᾶς, διὰ τῆς μεταδόσεως δὲ ταύτης ὁδηγοῦμεθα εἰς νέαν ἠθικὴν ζωὴν, καὶ τοῦτο καλεῖται ἀναγέννησις καὶ δικαίωσις. Ἡ νέα αὕτη ζωὴ ἄρχεται διὰ τῆς μετανοίας καὶ τῆς πίστεως εἰς τὸν Ἰησοῦν⁽⁴⁾. Διὰ τῆς μετανοίας ἀφήνομεν τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον, ἤτοι τὴν κακίαν, καὶ ἐνδύομεθα τὸν νέον, ἤτοι τὴν ἀρετὴν, γινόμεθα δὲ ἀπὸ ἀδίκων δίκαιοι. Ἡ ἀληθὴς δὲ μετάνοια συνίσταται εἰς τὸ ν' ἀναγνωρίσωμεν τὸ κακόν, νὰ λυπηθῶμεν δι' αὐτὸ καὶ ν' ἀπορασίσωμεν νὰ ἐμμένωμεν εἰς τὸ καλόν. Τοιαύτην ἀληθῆ καὶ εἰλικρινῆ μετάνοιαν ἔδειξεν ὁ Δαυὶδ, ὁ Πέτρος, ὁ τελώνης, ὁ Ζακ-

(1) Ῥωμ. η' 9.—(2) Ματθ. κη' 20.—(3) Γαλ. ε' 22—23.—(4) Μαρκ. α' 15.

χατος και ὁ ἄσωτος υἱός. Ἡ πίστις δὲ εἰς τὸν Ἰησοῦν συνίσταται εἰς τὸ νὰ πιστεύωμεν εἰς αὐτὸν ὡς τὸν Σωτῆρα ἡμῶν ν' ἀγαπῶμεν αὐτὸν και νὰ ἐκτελῶμεν τὰς ἐντολάς αὐτοῦ. Ὅταν πιστεύωμεν ἀπλῶς εἰς αὐτὸν χωρὶς νὰ πράττωμεν τὰς ἐντολάς του, ἡ πίστις ἡμῶν εἶνε νεκρά. «Ἡ πίστις χωρὶς τῶν ἔργων νεκρά ἐστίν»⁽¹⁾.

Ὁ χριστιανὸς καθῆκον ἔχει ν' ἀγωνίζεται πάντοτε κατὰ τῆς κακίας και νὰ προσπαθῆ νὰ νικήσῃ αὐτήν· οὕτω δὲ μόνον δύναται νὰ συμπληρώσῃ τὴν ἀναγέννησιν αὐτοῦ και δικαίωσιν και νὰ φθάσῃ εἰς τὸν ἁγιασμὸν αὐτοῦ, ἤτοι εἰς τοιοῦτον βαθμὸν τελειότητος, ὥστε νὰ πράττῃ μόνον τὸ καλὸν και νὰ φεύγῃ τὸ κακόν. Ἄλλ' εἰς τοιοῦτον βαθμὸν τελειότητος δὲν δύναται νὰ φθάσῃ ὁ χριστιανός· διότι ὁ ἄνθρωπος εἶνε ἀτελής και διὰ τοῦτο προσπαθεῖ μόνον και ὀφείλει νὰ προσπαθῆ νὰ πράττῃ τὸ καλόν, οὐδέποτε ὅμως δύναται νὰ φθάσῃ εἰς τὸ τέλειον. Ὁ ἔχων τὴν ἀληθῆ πίστιν εἰς Χριστὸν ὑπερnickᾶ βαθμηδὸν τὸ κακόν και πλησιάζει εἰς τὸν Θεόν.

Δ' ΠΕΡΙ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

§ 27. Τί λέγει τὸ σύμβολον τῆς πίστεως περὶ Ἐκκλησίας;

«Εἰς μίαν, ἁγίαν, καθολικὴν και ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν». Ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ ἑνομάζεται ἐνταῦθα μία, διότι μία μόνη εἶνε ἡ κεφαλὴ αὐτῆς, ὁ Χριστός, και μία μόνη εἶνε ἡ πίστις τῶν μελῶν αὐτῆς, ἤτοι ἡ πίστις εἰς Χριστὸν⁽²⁾. ἑνομάζεται ἁγία, διότι ἡγιάσθη ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ και ἐνεργεῖ τὸν ἁγιασμὸν τῶν χριστιανῶν· ἑνομάζεται καθολικὴ, διότι εἶνε διαδεδομένη πανταχοῦ, διαφυλάττει πάντοτε τὴν αὐτὴν διδασκαλίαν και εἶνε προωρισμένη νὰ περιλάβῃ πάντας τοὺς ἀνθρώπους· ἑνομάζεται

(1) Ἰακ. 6' 20.— (2) Ἐφεσ. 8' 4.

ἀποστολική, διότι διὰ τῶν Ἀποστόλων ἐθεμελιώθη καὶ ἐξηπλώθη.

§ 28. Τί εἶνε Ἐκκλησία :

Ἐκκλησία εἶνε ἡ κοινωνία ἀνθρώπων, οἱ ὅποιοι συνδέονται πρὸς ἀλλήλους διὰ τῆς αὐτῆς πίστεως εἰς τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν καὶ διὰ τῶν αὐτῶν μυστηρίων καὶ διέπνται ὑπὸ κανονικῶν ἐπισκόπων. Ἰδρῦθη δὲ ἡ Ἐκκλησία κατ' ἀρχὰς εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα, ἐξηπλώθη δ' ἔπειτα βαθμηδὸν εἰς ὅλον τὸν κόσμον διὰ τοῦ κηρύγματος τῶν Ἀποστόλων καὶ τῶν διαδόχων αὐτῶν. Ὑπέμεινε πολλοὺς καὶ φοβεροὺς διωγμούς, ἀναριθμητοὶ δὲ χριστιανοὶ ἐβασανίσθησαν σκληρῶς καὶ ἀπέθανον ὑπὲρ τῆς πίστεως αὐτῶν καὶ οὗτοι ὠνομάσθησαν μάρτυρες. Ἡ Ἐκκλησία ἔτυχεν ἐπὶ τέλος τῆς ἐλευθερίας αὐτῆς ἐπὶ τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου, τῷ 313. Κατὰ τὸν 4' αἰῶνα ἐγίνε τὸ σχίσμα μεταξὺ ἀνατολικῆς καὶ δυτικῆς Ἐκκλησίας, τὸ ὅποιον προεκάλεσαν οἱ πάπαι, οἵτινες ἐν τῇ ἀλαζονείᾳ αὐτῶν ἤθελον νὰ γίνωσι κύριοι ὅλης τῆς Ἐκκλησίας· κατὰ δὲ τὸν 15' αἰῶνα ἐγίνε τὸ σχίσμα μεταξὺ τῆς δυτικῆς καὶ τῆς διαμαρτυρομένης Ἐκκλησίας. Ἄλλ' ἡ ἀληθής, ἡ μία, ἅγια, καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ Ἐκκλησία, τὴν ὁποίαν ἐννοεῖ τὸ σύμβολον τῆς πίστεως, εἶνε ἡ ὀρθόδοξος ἡμῶν ἀνατολικὴ Ἐκκλησία· διότι, ἐνῶ ἡ μὲν δυτικὴ καὶ ἡ διαμαρτυρομένη διέστρεψαν ἐν πολλοῖς τὴν χριστιανικὴν διδασκαλίαν, ἡ ἡμετέρα Ἐκκλησία διετήρησεν αὐτὴν ἀγνήν καὶ καθαρὰν, ὡς παρέδωκαν αὐτὴν οἱ Ἀπόστολοι.

§ 29. Ἡ Ἐκκλησία ἐνεργεῖ τὸν ἁγιασμὸν τῶν πιστῶν.

Ἡ Ἐκκλησία ἰδρῦθη, ἵνα ἐξακολουθήσῃ τὸ ἔργον τῆς σωτηρίας, τὸ ὅποιον ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἐτέλεσεν, ἵνα δηλαδὴ ὀδηγήσῃ βαθμηδὸν ὅλους τοὺς ἀνθρώπους εἰς Χρι-

σπὸν καὶ διδᾶξῃ αὐτοὺς νὰ ζῶσι βίον σύμφωνον πρὸς τὴν διδασκαλίαν αὐτοῦ. Ἐπιδιώκει δὲ τὸν σκοπὸν τούτον ἡ Ἐκκλησία διὰ τριῶν μέσων, ἤτοι διὰ τῆς διδασκαλίας τοῦ Εὐαγγελίου, διὰ τῆς προσευχῆς καὶ διὰ τῶν μυστηρίων.

§ 30. α'. Ἡ διδασκαλία τοῦ Εὐαγγελίου.

Ἡ ἐκκλησία ἐνεργεῖ τὸν ἁγιασμὸν ἢ τὴν ἠθικοποίησιν τῶν πιστῶν πρῶτον διὰ τοῦ κηρύγματος ἢ τῆς διδασκαλίας τοῦ Εὐαγγελίου. Εἰς τὸ Εὐαγγέλιον ὑπάρχουσιν ἀληθῶς λόγοι ζωῆς αἰωνίου (1). Διὰ νὰ πιστεῦσῃ τις πρέπει νὰ ἀκούσῃ καὶ, διὰ νὰ ἀκούσῃ, πρέπει νὰ ὑπάρχῃ ὁ κύρυπτος. «Ἡ πίστις ἐξ ἀκοῆς, ἢ δὲ ἀκοὴ διὰ ῥήματος Θεοῦ» (2). Διὰ τοῦ κηρύγματος διέδωκαν τὸ Εὐαγγέλιον οἱ Ἀπόστολοι καὶ οἱ διάδοχοι αὐτῶν, ἐξαπλοῦνται δὲ μέχρι τοῦδε εἰς τοὺς εἰδωλολάτραις. Ὁ Ἰησοῦς παρήγγειλεν εἰς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ νὰ κηρύξωσι τὸ Εὐαγγέλιον εἰς πάντα τὰ ἔθνη (3). Εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἐκκλησίαν ἐγένετο πάντοτε ἡ διδασκαλία τοῦ Εὐαγγελίου εἰς ἐκάστην λειτουργίαν. Διὰ τῆς διδασκαλίας τοῦ Εὐαγγελίου εἰς τὴν ἐκκλησίαν, εἰς τὸ σχολεῖον καὶ τὸν οἶκον προφυλάσσονται οἱ ἄνθρωποι ἀπὸ τῆς ἀδιαφορίας καὶ ἐχθρας πρὸς τὴν θρησκείαν καὶ ἀπὸ πολλῶν δεισιδαιμονιῶν καὶ προλήψεων.

§ 31. β'. Περὶ προσευχῆς.

Δεύτερον μέσον πρὸς ἀναγέννησιν ἢ ἠθικοποίησιν τῶν χριστιανῶν ἔχει ἡ Ἐκκλησία τὴν προσευχὴν. Προσευχὴ εἶνε ἡ ἀνύψωσις τῆς καρδίας εἰς τὸν δημιουργόν, ὁ διάλογος τῆς ψυχῆς πρὸς τὸν Θεόν. Ὁ εὐσεβὴς αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκην νὰ ἐκφράσῃ πᾶν αἶσθημα αὐτοῦ πρὸς τὸν Θεόν, καθὼς αἰσθάνεται ὁ ἄνθρωπος ἐν γένει τὴν ἀνάγκην νὰ ἐκφράσῃ πᾶν αἶσθημα αὐτοῦ εἴτε χαρᾶς εἴτε λύπης.

(1) Ἰωάν. 5' 68.—(2) Ῥωμ. 1' 17.—(3) Ματθ. κη' 19.

Ἡ προσευχὴ ἐνισχύει τὸ θρησκευτικὸν αἶσθημα, καθαρίζει τὴν ψυχὴν, ἀνυψοῖ αὐτὴν καὶ πλησιάζει πρὸς τὸν Θεόν. Προσεύχεται δὲ ὁ ἄνθρωπος, ἢ διὰ τὴν ἐκφράσιν τὴν μετανοίαν αὐτοῦ εἰς τὸν Θεόν ἢ διὰ τὴν εὐχαριστήσιν τὸν Θεὸν διὰ τὰς εὐεργεσίας του καὶ τὴν θαυμάσιν τὸ μεγαλεῖον αὐτοῦ ἢ διὰ τὴν ζήτησιν τι παρὰ τοῦ Θεοῦ. Προσευχόμεθα καὶ πρέπει νὰ προσευχώμεθα κυρίως μόνον εἰς τὸν Θεόν· ἂν δὲ προσευχώμεθα καὶ εἰς τοὺς ἁγίους καὶ εἰς τὴν Θεοτόκον, τοῦτο πράττομεν, ὄχι διότι θεοποιούμεν αὐτούς, ἀλλ' ἵνα μεταχειρισθῶμεν αὐτούς ὡς μεσίτας παρὰ τῷ Θεῷ, τοῦ ὁποῦ ἐγιναν φίλοι διὰ τοῦ ἁγίου αὐτῶν βίου· «Γρηγορεῖτε καὶ προσεύχεσθε» (1).

§ 32. Πῶς πρέπει νὰ προσευχώμεθα ;

Πρέπει νὰ προσευχώμεθα 1) μὲ καθαράν καρδίαν· διότι ὁ Θεὸς δὲν εἰσακούει τὴν προσευχὴν ἐκείνου, ὁ ὁποῖος τρέφει μίσην καὶ ἔχθραν ἐναντίον τοῦ πλουσίου αὐτοῦ (2). Πρέπει νὰ προσευχώμεθα 2) μὲ σθερεὰν πεποιθήσιν, ὅτι ὁ Θεὸς καὶ δύναται καὶ θέλει νὰ εἰσακούσῃ τὴν προσευχὴν ἡμῶν καὶ γινώσκει καλλίτερον ἀπὸ ἡμᾶς τίνων ἔχομεν χρείαν· διὰ τοῦτο πρέπει νὰ προσευχώμεθα νὰ γίνηται τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ καὶ ὄχι τὸ ἰδικόν μας· «Γενηθήτω τὸ θέλημά σου» (3). Πρέπει νὰ προσευχώμεθα 3) εἰλικρινῶς καὶ ὄχι πρὸς ἐπίδειξιν, ὡς ἐποίουν οἱ Φαρισαῖοι (4).

§ 33. Ποῦ καὶ πότε πρέπει νὰ προσευχώμεθα ;

Δυνάμεθα μὲν πανταχοῦ νὰ προσευχώμεθα, διότι ὁ Θεὸς ὡς πνεῦμα εἶνε πανταχοῦ παρῶν (5). Ἀλλὰ πλὴν τῆς κατ' ἰδίαν ἢ κατ' οἶκον προσευχῆς προσευχώμεθα καὶ ἀπὸ κοινοῦ εἰς ὡρισμένους ἱεροὺς τόπους, εἰς τοὺς ναοὺς· τοῦτο

(1) Ματθ. xε' 41. — (2) Ματθ. ε' 23, 24. — (3) Ματθ. κ' 10.
(4) Ματθ. ζ' 5. — (5) Ἰωάν. δ' 24.

δὲ ὀνομάζεται κοινή προσευχή ἢ λατρεία. « Ἐν Ἐκκλησίαις εὐλογεῖτε τὸν Θεόν » (1). Ἡ κοινή προσευχή εἶνε πολὺ ὠφέλιμος. Πρῶτον διότι ἡ διακόσμησις τοῦ ναοῦ, αἱ εἰκόνες δηλαδὴ καὶ τὰ λοιπὰ ἱερὰ ἀντικείμενα, οἱ ψαλλόμενοι ὕμνοι καὶ αἱ προσευχαὶ διεγείρουσι τὸ θρησκευτικὸν αἶσθημα ἡμῶν καὶ ἐμπνέουσι περισσοτέραν προθυμίαν εἰς τὸ νὰ προσευχηθῶμεν. Δεύτερον διότι βλέποντες, ὅτι οἱ ἄλλοι προσεύχονται, προτρεπόμεθα καὶ ἡμεῖς ὑπὸ τοῦ παραδείγματος αὐτῶν νὰ προσευχώμεθα. Τρίτον διότι προσευχόμενοι εἰς τὸν αὐτὸν κοινὸν πατέρα ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἀναλογιζόμεθα, ὅτι ὅλοι εἴμεθα τέκνα αὐτοῦ, ἄρα ἴσοι καὶ ἀδελφοὶ πρὸς ἀλλήλους καὶ πρέπει διὰ τοῦτο ν' ἀγαπῶμεν ἀλλήλους. Καὶ τέταρτον διότι ἐν τῷ ναῷ λαμβάνει εὐκαιρίαν ὁ ἱερεὺς νὰ ἀναπτύξῃ εἰς ἡμᾶς τὰς θείας ἀληθείας τοῦ Εὐαγγελίου. Δυνάμεθα ἐπίσης πάντοτε νὰ προσευχώμεθα ὅσάκις αἰσθανόμεθα τὴν ἀνάγκην νὰ προσευχηθῶμεν· ἀλλὰ καλὸν καὶ ὠφέλιμον εἶνε νὰ προσευχώμεθα κατ' οἶκον μὲν εἰς ὠρισμένας ὥρας, εἰς τοὺς ναοὺς δὲ εἰς ὠρισμένας ἡμέρας, διότι αἱ ὠρισμένοι ὧραι καὶ ἡμέραι τῆς προσευχῆς ὑπενθυμίζουσιν εἰς ἡμᾶς τὸ καθήκον τῆς προσευχῆς, τὸ ὁποῖον χωρὶς τῆς συνηθείας ταύτης εὐκόλως ἡδυνάμεθα νὰ λησμονήσωμεν.

§ 34. Ἡ Κυριακὴ προσευχή.

Ὁ Κύριος ἡμῶν, θέλων νὰ διδάξῃ τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ πῶς πρέπει νὰ προσεύχωνται, ἔδωκεν εἰς αὐτοὺς ἄριστον τύπον προσευχῆς τὸ Πάτερ ἡμῶν, τὸ ὁποῖον ὠνομάσθη διὰ τοῦτο Κυριακὴ προσευχή. Εἶνε δὲ ἡ κυριακὴ προσευχή ἡ ἐξῆς· « Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἁγιασθήτω τὸ ὄνομά σου, ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου, γεννηθήτω τὸ θέλημά σου, ὡς ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς. Τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον δὸς ἡμῖν σήμερον. Καὶ ἄφεσ ἡμῖν

(1) Ψαλμ. ζζ' 27.

τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν, ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφίεμεν τοῖς ὀφειλόμενοις ἡμῶν. Καὶ μὴ εἰσενέγκης ἡμᾶς εἰς πειρασμόν, ἀλλὰ ῥύσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ». — Ἐν τῇ κυριακῇ ταύτῃ προσευχῇ καλοῦμεν τὸν Θεὸν Πατέρα ἡμῶν καὶ διδασκόμεθα οὕτως, ὅτι ὀφείλομεν νὰ προσευχόμεθα ἔχοντες τὴν καρδίαν πλήρη ἀγάπης καὶ πρὸς τὸν Θεόν, ὡς πατέρα ἡμῶν, καὶ πρὸς τὸν πλησίον, ὡς ἀδελφὸν ἡμῶν. Λέγεται δέ, ὅτι ὁ Θεὸς εἶνε ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ὄχι διότι περιορίζεται εἰς ὄρισμένον τόπον, ἀλλὰ διὰ νὰ δειχθῇ τὸ μεγαλεῖον καὶ ἡ δύναμις αὐτοῦ καὶ οὕτω νὰ προσευχόμεθα εἰς αὐτὸν ἔχοντες τὴν πεποίθησιν, ὅτι δύναται νὰ εἰσακούσῃ τὴν προσευχὴν ἡμῶν. Διὰ τοῦ ἁγιασθήτω τὸ ὄνομά σου διδασκόμεθα, ὅτι ὀφείλομεν νὰ λατρεύωμεν τὸν Θεὸν ὡς ἅγιον μετὰ καρδίας καθαρᾶς καὶ δι' ἔργων ἀγαθῶν. Διὰ τοῦ ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου εὐχόμεθα νὰ ἐξαπλωθῇ πανταχοῦ καὶ κατισχύσῃ ἐν ταῖς καρδίαις τῶν ἀνθρώπων ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ, ἥτοι τὸ εὐαγγέλιον, διὰ τοῦ ὁποῦ διδάσκονται οἱ ἄνθρωποι νὰ ποιῶσι τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς, ὡς ποιοῦσιν αὐτὸ οἱ ἄγγελοι ἐν οὐρανῷ. Γενηθήτω τὸ θέλημά σου, ὡς ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς. Παρακαλοῦμεν ἔπειτα τὸν Θεὸν νὰ μᾶς βοηθῇ ν' ἀποκτώμεν τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον, ἥτοι τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαῖα· νὰ συγχωρήσῃ τα ὀφειλήματα, ἥτοι τὰ ἁμαρτήματα, ἡμῶν, ὡς ἡμεῖς συγχωροῦμεν τῶν ἄλλων· νὰ προφυλάττῃ ἡμᾶς ἀπὸ πάντα πειρασμόν, ἥτοι ἀπὸ πᾶσαν ἀφορμὴν εἰς τὸ κακόν, καὶ νὰ σώσῃ ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ ἥτοι ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας.

§ 35. γ'. Περὶ μυστηρίων.

«Ὁμολογῶ ἐν βάπτισμα εἰς ἄρεσιν ἁμαρτιῶν». Καὶ διὰ τοῦ βαπτίσματος καὶ διὰ τῶν λοιπῶν μυστηρίων ἡ ἐκκλησία παρέχει τὴν θεῖαν χάριν καὶ ἐνεργεῖ τὴν ἀναγέννησιν καὶ τὸν ἁγιασμόν τῶν Χριστιανῶν. Εἶνε δὲ τὰ μυστήρια ἱεραὶ τελεταί, αἱ ὁποῖαι ὀρίσθησαν ὑπὸ τοῦ

Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν Ἀποστόλων, καὶ κατὰ τὰς ὁποίας ὑπὸ ὄρατὰ σημεῖα μεταδίδεται εἰς τοὺς χριστιανούς ἡ ἀόρατος χάρις τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Χρησιμεύουσι δὲ τὰ μυστήρια καὶ ὡς ἐξωτερικὰ σημεῖα καὶ γνωρίσματα, διὰ τῶν ὁποίων διακρίνονται οἱ χριστιανοὶ ἀπὸ τῶν ἑτεροθρήσκων. Τὰ μυστήρια εἶνε ἑπτὰ, ἦτοι τὸ βάπτισμα, τὸ χρίσμα, ἡ εὐχαριστία, ἡ μείανοια, ἡ ἐξομολόγησις, ἡ ἱερωσύνη, ὁ γάμος καὶ τὸ εὐχέλαιον. Τὰ οὐσιωδέστερα ἐκ τῶν ἑπτὰ μυστηρίων εἶνε τὸ βάπτισμα καὶ ἡ εὐχαριστία, διότι διὰ μὲν τοῦ βαπτίσματος γινόμεθα μέλη τῆς Ἐκκλησίας, διὰ δὲ τῆς εὐχαριστίας ἐνούμεθα μετὰ τοῦ Χριστοῦ. Ἐκ δὲ τῶν λοιπῶν μυστηρίων τὸ μὲν χρίσμα καὶ ἡ ἐξομολόγησις εἶνε μυστήρια ὑποχρεωτικά εἰς πάντα χριστιανόν, ἡ δὲ ἱερωσύνη, ὁ γάμος καὶ τὸ εὐχέλαιον εἶνε προαιρετικά.

§ 36. Τὸ Βάπτισμα.

Τὸ βάπτισμα εἶνε μυστήριον, κατὰ τὸ ὅποιον πιστεύομεν, ὅτι, καθὼς τὸ σῶμα καθαρίζεται διὰ τοῦ ὕδατος, οὕτω καθαρίζεται καὶ ἡ ψυχὴ ἀπὸ τῆς προπατορικῆς ἀμαρτίας διὰ τῆς χάριτος τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Τὸ μυστήριον τοῦτο διέταξεν αὐτὸς ὁ Σωτὴρ ἡμῶν, ὅτε ἀποστέλλων τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ εἰς τὸ κήρυγμα εἶπε πρὸς αὐτούς· «Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτούς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος (1). Ὁ βαπτιζόμενος βυθίζεται τρίς εἰς τὸ ὕδωρ ὑπὸ τοῦ ἱερέως, σημαίνει δὲ ἡ τρίτη αὕτη κατάδυσις τὴν τριήμερον ταφὴν καὶ ἀνάστασιν τοῦ σωτῆρος ἡμῶν· σημαίνει ὀφθαλμῶς, ὅτι θρῆσκομεν ν' ἀποθάνωμεν μετὰ τοῦ Χριστοῦ διὰ τὴν ἀμαρτίαν, ν' ἀναστηθῶμεν δὲ μετ' αὐτοῦ εἰς ζωὴν νέαν χριστιανικὴν (2). Ὁ βαπτιζόμενος πρέπει πρῶτον νὰ ὁμολογήσῃ τὴν πίστιν αὐτοῦ καὶ

(1) Ματθ. κη' 1η—(2) Ῥωμ. γ' 4.

Ἐπειτα νὰ βαπτισθῇ (1). Διὰ τοῦτο κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους τῆς Ἐκκλησίας οἱ μέλλοντες νὰ γίνωσι χριστιανοὶ ἐκατηχούντο πρότερον καὶ ἔπειτα ἐβαπτίζοντο. Ὅτε δὲ μετὰ ταῦτα ἐπεκράτησε συνήθεια νὰ βαπτίζωνται εἰς νηπιακὴν ἡλικίαν, ὠρίσθησαν ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας οἱ ἀνάδοχοι, οἱ ὁποῖοι ἀπαγγέλλουσιν ὡς ἐπίτροποι τῶν νηπίων τὸ σύμβολον τῆς πίστεως καὶ ἀναλαμβάνουσι τὴν ὑποχρέωσιν νὰ διδάξωσι καὶ κατηχήσωσιν ἐν ἀνάγκῃ τὰ βαπτιζόμενα νήπια, ὅταν φθάσωσιν εἰς ἡλικίαν νὰ ἐννοῶσι.

§ 37. Τὸ χρίσμα.

Τὸ χρίσμα ἢ ἅγιον μύρον εἶνε μυστήριον, κατὰ τὸ ὁποῖον ὁ ἱερεὺς χρίων διὰ μύρου τὸν βαπτιζόμενον ἐπικαλεῖται ἐπ' αὐτὸν τὴν χάριν τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Οἱ Ἀπόστολοι ἐπέθετον τὰς χεῖρας ἐπὶ τοὺς βαπτιζομένους καὶ ἐπεκαλοῦντο ἐπ' αὐτοὺς τὴν χάριν τοῦ ἁγίου Πνεύματος· οἱ δὲ διάδοχοι αὐτῶν ὄχι μόνον ἐπιθέτουσι τὰς χεῖρας ἐπὶ τὸν βαπτιζόμενον, ἀλλὰ καὶ χρίουσιν αὐτὸν διὰ τοῦ μύρου.

Ὁ χρίων ἱερεὺς ἐπιλέγει τὰς λέξεις· «Σφραγίς δωρεᾶς Πνεύματος ἁγίου. Ἀμήν»· ἦτοι τὸ μυστήριον τοῦτο χρησιμεύει ὡς ἐπισφράγις καὶ ἐπιβεβαίωσις εἰς τὴν χάριν τοῦ ἁγίου Πνεύματος, τὴν ὁποίαν ὁ χριόμενος ἔλαβεν εἰς τὸ βάπτισμα, ἵνα προκόπη εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθόν. Τὸ χρίσμα ἦτο ἀνέκαθεν ἠνωμένον μετὰ τοῦ βαπτίσματος καὶ ἐτελεῖτο εὐθὺς μετ' αὐτό.

§ 38. Ἡ εὐχαριστία.

Ἡ εὐχαριστία εἶνε μυστήριον, κατὰ τὸ ὁποῖον μεταλαμβάνοντες τοῦ ἄρτου καὶ τοῦ οἴνου μεταλαμβάνομεν αὐτοῦ τοῦ σώματος καὶ αἵματος τοῦ Χριστοῦ. Τὸ μυστήριον τοῦτο συνέστησεν ὁ Κύριος ἡμῶν, ὅτε συνέφαγε τὸ τελευταῖον μὲ τὸς μαθητὰς αὐτοῦ εἰς τὸν μυστικὸν δεῖ-

(1) Μάρκ. ιη' 16.

πνον. Ἡ ἅγια Γραφή λέγει, ὅτι τὴν νύκτα, κατὰ τὴν ὁποίαν παρεδίδοτο ὁ Κύριος, ἔλαβεν ἄρτον καὶ εὐχαριστήσας ἔκοψε καὶ εἶπε· «Λάβετε, φάγετε· τοῦτό μου ἐστὶ τὸ σῶμα τὸ ὑπὲρ ὑμῶν κλῶμενον· τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἔμην ἀνάμνησιν». Ὡσαύτως ἔλαβε καὶ τὸ ποτήριον καὶ εἶπε· «Τοῦτο τὸ ποτήριον ἡ καινὴ διαθήκη ἐστὶν ἐν τῷ ἔμφαιματι· τοῦτο ποιεῖτε, ὡσάκισ ἂν πίνητε, εἰς τὴν ἔμην ἀνάμνησιν». Διότι, «ὡσάκισ ἂν ἐσθίετε τὸν ἄρτον τοῦτον καὶ τὸ ποτήριον τοῦτο πίνητε, τὸν θάνατον τοῦ Κυρίου καταγγέλετε» (1). Εἶνε μέγα τὸ μυστήριον τῆς εὐχαριστίας, διότι ἀναπαριστᾷ τὸν θάνατον καὶ τὴν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ θυσίαν τοῦ Ἰησοῦ ὑπὲρ ἡμῶν καὶ διότι δι' αὐτοῦ ἐνούμεθα μετὰ τοῦ Ἰησοῦ (2). Πρὶν ἢ μεταλάβῃ ὁ χριστιανός, ὀφείλει νὰ ἐξετάσῃ πρῶτον τὴν συνείδησίν του καὶ, ἂν μὲν αἰσθανθῇ, ὅτι ἡ συνείδησίς του εἶνε καθαρὰ, τότε νὰ προσέλθῃ εἰς τὴν θείαν εὐχαριστίαν, εἰ δὲ μὴ, νὰ ἀπέχη ἀπ' αὐτῆς, διότι, ὅστις μεταλαμβάνει ἀναξίως, ἁμαρτάνει (3). Διὰ τοῦτο ἡ Ἐκκλησία ὥρισε τὸ μυστήριον τῆς μετανοίας τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ προηγήται τῆς εὐχαριστίας.

§ 39. Ἡ μετάνοια.

Ἡ μετάνοια ἢ ἐξομολόγησις εἶνε μυστήριον, κατὰ τὸ ὁποῖον ὁ χριστιανός ἐξομολογεῖται ἐνώπιον τοῦ πνευματικοῦ τὰς ἁμαρτίας του καὶ εἰλικρινῶς μετανοῶν λαμβάνει δι' αὐτοῦ παρὰ τοῦ Θεοῦ τὴν συγχώρησιν αὐτῶν. Ἡ ἐξομολόγησις διατάσσεται ἐν τῇ Κ. Διαθήκῃ. «Ἐξομολογεῖσθε ἀλλήλοις τὰ παραπτώματα καὶ εὐχεσθε ὑπὲρ ἀλλήλων, ὅπως ἰαθῆτε (4). Ἴνα δὲ λάβῃ τὴν συγχώρησιν ὁ χριστιανός, πρέπει νὰ μετανοήσῃ εἰλικρινῶς, ἧτοι νὰ ἀναγνωρίσῃ τὰ ἁμαρτήματά του, νὰ λυπηθῇ ἀπὸ καρδίας δι' αὐτὰ καὶ ν' ἀποφασίσῃ νὰ μὴ ἐπανέλθῃ εἰς αὐτά.

(1) Α' Κορ. ια' 25—26. (2) Ἰωάν. γ' 56. (3) Α' Κορ. ια' 28—29. (4) Ἰακ. ε' 16.

Ὁ πνευματικὸς ἐπιβάλλει ἐν ἀνάγκῃ πνευματικὰς ποινάς, ἂν τὰ ἁμαρτήματα εἴε μεγάλα, ἢ συγχωρεῖ αὐτά, ὅταν εἴνε μικρά, καὶ συμβουλεύει τὸν μετανοῶντα καὶ παρηγορεῖ καὶ ἐνισχύει αὐτὸν εἰς τὸ καλόν.

§ 40. Ἡ ἱερωσύνη.

Ἡ ἱερωσύνη εἶνε μυστήριον, κατὰ τὸ ὅποιον ὁ ἐπίσκοπος ἐπιθέτων τὰς χεῖρας ἐπὶ τὸν ἐκλεγμένον ἐπικαλεῖται ἐπ' αὐτὸν τὴν θείαν χάριν καὶ μεταδίδει εἰς αὐτὸν τὸ χάρισμα τῆς ἱερωσύνης. Ἡ ἱερωσύνη ἔχει τὴν ἀρχὴν ἀπὸ τῶν Ἀποστόλων, ἐρισθείσα ὑπὸ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Οἱ βαθμοὶ δὲ τῆς ἱερωσύνης εἶνε τρεῖς, ὁ τοῦ ἐπισκόπου, ὁ τοῦ πρεσβυτέρου καὶ ὁ τοῦ διακόνου. Καθήκοντα τοῦ ἱερέως εἶνε να κηρύττῃ τὸν θεῖον λόγον, να τελεῖ τὰ μυστήρια καὶ τελετὰς καὶ να ποιμαίνῃ τὸ πνευματικὸν ποιμνιον αὐτοῦ. Ὁρεῖλει δὲ ὁ ἱερεὺς να εἴνε πεπαιδευμένος, δια να δύναται να διδάξῃ τὸν θεῖον λόγον, καὶ ἐνάρετος, διὰ να φέρῃ ἀποτελέσματα ἡ διδασκαλία του (1).

§ 41. Ὁ γάμος.

Ὁ γάμος εἶνε μυστήριον, κατὰ τὸ ὅποιον ὁ ἱερεὺς ἐπικαλεῖται τὴν θείαν χάριν ἐπὶ δύο πρόσωπα, τὰ ὅποια συνέρχονται εἰς γαμου κοινωνίαν. Τὸν γάμον παριστᾷ τὰ ἁγία Γραφὰ ὡς δεσμὸν ἱερὸν καὶ θελημα Θεοῦ. Δια τοῦτο ἡ Ἐκκλησία εὐλογεῖ παντοτε τὸν γάμον. Δια τοῦ γάμου ποιεῖται ἀμοιβαία βοήθεια εἰς τοὺς συζύγους, συντηρεῖται καὶ οὐδάνει τὸ ἀνθρώπινον γένος καὶ ἀναπτύσσεται ἠθικῶς καὶ τελειοποιεῖται διότι, ἂν ὁ εἶκος δὲν ὑπῆρχεν, ἡ ἀνατροφή τῶν τέκνων θιγέτο ἀδύνατος. Εἰς μόνος ἀνὴρ καὶ μια μὲνη γυνὴ ἀποτελοῦσι τὸν νόμιμον γάμον. Οἱ σύγιοι ὀρεῖλουσι να ἔχωσι πρὸς ἀλλήλους ἀμοιβαίαν πίστιν

(1) Α'. Τιμ. δ' 12.

καὶ ἀγάπην, νὰ φροντίζωσι δὲ περὶ τῆς καλῆς ἀνατροφῆς τῶν τέκνων αὐτῶν, ἐμπνέοντες ἑνωρὶς εἰς αὐτὰ καὶ διὰ τοῦ λόγου καὶ μάλιστα διὰ τοῦ παραδείγματος αὐτῶν τὴν ἀγάπην πρὸς τὸν Θεὸν καὶ πρὸς τὸν πλησίον καὶ πρὸς πᾶν καλὸν καὶ εὐγενές.

§ 42. Τὸ εὐχέλαιον.

Τὸ εὐχέλαιον εἶνε μυστήριον, κατὰ τὸ ὅποιον ὁ ἱερεὺς χρίων τὸν ἀσθενῆ μὲ ἔλαιον ἐπικαλεῖται ἐπ' αὐτὸν τὴν θεϊαν χάριν πρὸς θεραπείαν καὶ τοῦ σώματος καὶ τῆς ψυχῆς. Τὸ μυστήριον τοῦτο ἐτέλουν οἱ Ἀπόστολοι ἀλείφοντες μὲ ἔλαιον τοὺς ἀσθενεῖς καὶ ἐν ὀνόματι τοῦ Κυρίου θεραπεύοντες αὐτούς. Περὶ τοῦ μυστηρίου τούτου λέγει ὁ Ἰάκωβος· « Ἀσθενεῖ τις ἐν ὑμῖν ; προκαλεσάσθω τοὺς πρεσβυτέρους τῆς Ἐκκλησίας καὶ προσευξάσθωσαν ἐπ' αὐτόν, ἀλείψαντες αὐτὸν ἔλαιῳ ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου· καὶ ἡ εὐχὴ τῆς πίστεως σώσει τὸν κάμνοντα καὶ ἐγερεῖ αὐτὸν ὁ Κύριος· κἂν ἁμαρτίας ἢ πεπονηκώς, ἀφεθήσεται αὐτῷ ». (1).

Ε'. ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΜΕΛΛΟΥΣΗΣ ΖΩΗΣ

§ 43. Τί λέγει τὸ σύμβολον τῆς πίστεως περὶ τῆς μελλούσης ζωῆς ;

« Προσδοκῶ ἀνάστασιν νεκρῶν καὶ ζωὴν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος ». Διὰ τῶν τελευταίων τούτων λέξεων τοῦ συμβόλου τῆς πίστεως διδασκόμεθα, ὅτι ὑπάρχει μέλλουσα ζωὴ, εἰς τὴν ὁποίαν οἱ νεκροὶ θ' ἀναστῶσιν, ἵνα καὶ αὐτοὶ ὡς οἱ ζῶντες δώσωσι λόγον τῶν πράξεων αὐτῶν. Ὁ Κύριος ἡμῶν εἶπεν· « Ἐρχεται ὥρα καὶ νῦν ἐστίν, ὅτε οἱ νεκροὶ ἀκούονται τῆς φωνῆς τοῦ Θεοῦ καὶ ἐκπορεύονται οἱ τὰ ἀγαθὰ ποιήσαντες εἰς ἀνάστασιν ζωῆς, οἱ δὲ

(1) Ἰακ. ε' 14—15.

τὰ φαῦλα πράξαντες εἰς ἀνάστασιν κρίσεως» (1). Ὁ ἄνθρωπος ἐπλάσθη, ὡς εἶδομεν ἀλλαχοῦ, κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν Θεοῦ· δὲν συνίσταται μόνον ἐκ σώματος, τὸ ὁποῖον ἀποθνήσκει, ἀλλὰ καὶ ἐκ ψυχῆς, ἡ ὁποία μένει ἀθάνατος καὶ μεταβαίνει εἰς τὴν αἰώνιον ζωὴν (2). Ἐν τῇ μελλούσῃ ταύτῃ ζωῇ ὁ Θεὸς θ' ἀνταμείψῃ τοὺς καλοὺς καὶ θὰ τιμωρήσῃ τοὺς κακοὺς (3). Τὴν μέλλουσαν ζωὴν περιγράφων ὁ Κύριος ἡμῶν λέγει, ὅτι πάντες οἱ ἄνθρωποι θὰ συναχθῶσιν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος θὰ χωρίσῃ τοὺς δικαίους ἀπὸ τῶν ἀδίκων, ὡς ὁ ποιμὴν χωρίζει τὰ πρόβατα ἀπὸ τῶν ἐρίφων· καὶ τοὺς μὲν δικαίους θὰ στήσῃ ἐκ δεξιῶν, τοὺς δὲ ἀδίκους ἐξ ἀριστερῶν αὐτοῦ. Καὶ εἰς μὲν τοὺς δικαίους θὰ εἴπῃ· «Δεῦτε οἱ εὐλογημένοι τοῦ πατρὸς μου κληρονομήσατε τὴν αἰώνιον ζωὴν, διότι ἐπεινάσα καὶ μοὶ ἐδώκατε νὰ φάγω, ἐδίψησα καὶ μὲ ἐποτίσατε, γυμνὸς ἦμην καὶ μὲ ἐνεδύσατε, ξένος καὶ μὲ περιποιήθητε, ἀσθενὴς καὶ ἐν φυλακῇ καὶ μὲ ἐπεσκέψασθε· ὅτι ἐπράξατε εἰς τοὺς πτωχοὺς, εἰς ἐμὲ τὸ ἐπράξατε (4)». Εἰς δὲ τοὺς ἀδίκους θὰ εἴπῃ· «Πορεύεσθε ἀπ' ἐμοῦ οἱ κατηραμένοι εἰς τὴν αἰώνιον κόλασιν· διότι ἐπεινάσα καὶ δὲν μοὶ ἐδώκατε νὰ φάγω, ἐδίψησα καὶ δὲν μὲ ἐποτίσατε, ξένος ἦμην καὶ δὲν μὲ περιποιήθητε, ἀσθενὴς καὶ ἐν φυλακῇ καὶ δὲν μὲ ἐπεσκέψασθε (5)».

ΜΕΡΟΣ Β'

Ἠθικόν.

§. 44. Ὁ δεκάλογος.

Καθὼς εἰς τὸ σύμβολον τῆς πίστεως διδασκόμεθα τί πρέπει νὰ πιστεῦωμεν, οὕτω καὶ εἰς τὸν ἠθικὸν νόμον ἢ

(1) Ἰωάν. ε' 25, 28, 29. προβλ. Α' Θεσσαλ. δ' 14. Κορ. ιε' 91.—
 (2) Σοφ. Σολ. β' 23.—(3) Ῥωμ. β' 6.—(4) Ματθ. κε' 40.—(5) Ματθ. κε' 45—46.

τὸν δεκάλογον διδασκόμεθα τί πρέπει νὰ πράττωμεν. Δὲν ἀρκεῖ μόνον νὰ γνωρίζωμεν τί πρέπει νὰ πιστεύωμεν, ἀλλὰ καὶ τί πρέπει νὰ πράττωμεν. Τότε ἡ πίστις ἡμῶν εἶνε ἀληθῆς καὶ ζῶσα, ὅταν ὄχι μόνον παραδεχώμεθα τὰς ἀληθείας, τὰς ὁποίας μᾶς διδάσκει, ἀλλὰ καὶ πράττωμεν ἔργα σύμφωνα πρὸς τὴν πίστιν ἡμῶν. «Ὡςπερ γὰρ τὸ σῶμα χωρὶς πνεύματος νεκρὸν ἐστίν, οὕτω καὶ ἡ πίστις χωρὶς πνεύματος νεκρά ἐστίν» (1). Ὁ δεκάλογος, ὁ ὁποῖος ὠνομάσθη οὕτω, διότι περιέχει δέκα ἐντολάς, ἐδόθη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ Μωϋσέως ἐπὶ τοῦ ὄρους Σινᾶ, ἔχει δὲ ὡς ἑξῆς:

1. — «Ἐγὼ εἰμι Κύριος ὁ Θεός σου· οὐκ ἔσονται σοὶ θεοὶ ἕτεροὶ πλὴν ἐμοῦ.

2. — Οὐ ποιήσεις σεαυτῷ εἰδῶλον οὐδὲ παντὸς ὁμοίωμα, ὅσα ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω, καὶ ὅσα ἐν τῇ γῇ κάτω, καὶ ὅσα ἐν τοῖς ὕδασιν ὑποκάτω τῆς γῆς· οὐ προσκυνήσεις αὐτοὺς οὐδὲ μὴ λατρεύσεις αὐτοὺς.

3. — Οὐ λήψῃ τὸ ὄνομα Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου ἐπὶ ματαίῳ.

4. — Μνήσθητι τὴν ἡμέραν τῶν Σαββάτων ἀγιάζειν αὐτήν. Ἐξ ἡμέρας ἔργᾶ καὶ ποιήσεις πάντα τὰ ἔργα σου· τῇ δὲ ἡμέρᾳ τῇ ἐβδόμῃ Σάββατα Κυρίῳ τῷ Θεῷ σου.

5. — Τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα σου, ἵνα εὖ σοὶ γένηται, καὶ ἵνα μακροχρόνιος γένη ἐπὶ τῆς γῆς.

6. — Οὐ φονεύσεις.

7. — Οὐ μοιχεύσεις.

8. — Οὐ κλέψεις.

9. — Οὐ ψευδομαρτυρήσεις κατὰ τοῦ πλησίον σου μαρτυρίαν ψευδῆ.

10. — Οὐκ ἐπιθυμήσεις ὅσα τῷ πλησίον σου ἐστίν».

Ὁ δεκάλογος διαιρεῖται εἰς δύο μέρη, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ μὲν πρῶτον περιλαμβάνει τὰς τέσσαρας πρώτας ἐντολάς καὶ διδάσκει τὰ καθήκοντα ἡμῶν πρὸς τὸν Θεόν, τὸ

(1) Ἰακ. 6' 29.

δὲ δευτέρον περιλαμβάνει τὰς ἐξ τελευταίας ἐντολὰς καὶ διδάσκει τὰ καθήκοντα ἡμῶν πρὸς τὸν πλησίον. Τὸν δεκάλογον περιέλαβεν ὁ Ἰησοῦς εἰς δύο ἐντολὰς, εἰς τὴν ἀγάπην πρὸς τὸν Θεὸν καὶ εἰς τὴν ἀγάπην πρὸς τὸν πλησίον. « Ἀγαπήσεις Κύριον τὸν Θεόν σου ἐν ὅλῃ τῇ καρδίᾳ σου καὶ ἐν ὅλῃ τῇ ψυχῇ σου καὶ ἐν ὅλῃ τῇ διανοίᾳ σου. Αὕτη ἐστὶ πρώτη καὶ μεγάλη ἐντολή. Δευτέρα δὲ ὅμοια αὐτῇ· Ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτὸν. Ἐν ταύταις ταῖς δυσὶν ἐντολαῖς ὅλος ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται κρέμανται» (1). Καὶ ἀληθῶς, ὅστις ἀγαπᾷ τὸν Θεὸν καὶ τὸν πλησίον αὐτοῦ, ἐκπληροῖ ὅλον τὸν νόμον. Ὅστις ἀγαπᾷ τὸν Θεόν, πιστεύει εἰς αὐτόν, καὶ ὑποτάσσεται εἰς τὸ θέλημα αὐτοῦ, καὶ λατρεύει αὐτὸν ἀπὸ καρδίας. Ὅστις δὲ ἀγαπᾷ τὸν πλησίον αὐτοῦ ὄχι μόνον δὲν βλάπτει αὐτόν, ἀλλὰ καὶ βοηθεῖ αὐτὸν ὅπως δύναται. Τὸν δεκάλογον δὲν κατήργησεν ὁ Ἰησοῦς, ἀλλὰ συνεπλήρωσε καὶ ἐτελειοποίησεν αὐτόν. Ἐτελειοποίησε δὲ αὐτόν ὁ Ἰησοῦς, α') διότι ἐδίδαξεν ἡμᾶς, ὅτι δὲν πρέπει νὰ φυλάττωμεν τὰς ἐντολὰς, διότι φοβούμεθα μήπως τιμωρηθῶμεν, ἢ ἀνταμειφθῶμεν, ἢ διότι ἐλπίζομεν, ὅτι θὰ ἀνταμειφθῶμεν, ἢ ἀνταμειφθῶμεν αὐτάς, ἀλλ' ἐξ ἀγάπης πρὸς τὸ καλὸν καὶ ἐξ ἀποστροφῆς πρὸς τὸ κακόν. Τότε ἔχει ἀξίαν τὸ καλόν, ὅταν γίνηται ἐξ ἀγάπης πρὸς τὸ καλόν καὶ ὄχι ἐκ φόβου. « Ἡ τελεία ἀγάπη ἐξωβάλλει τὸν φόβον· ὁ δὲ φοβούμενος οὐ τελείωται ἐν τῇ ἀγάπῃ» (2). β') Διότι ἐδίδαξεν, ὅτι τὸ καλὸν δὲν συνίσταται μόνον εἰς τὰ ἐξωτερικὰ καλὰ ἔργα, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς ἀγαθὰς τῆς καρδίας διαθέσεις, ἐκ τῶν ὁποίων προέρχονται τὰ καλὰ ἔργα. « Προσέχετε τὴν ἐλεημοσύνην ὑμῶν μὴ ποιεῖν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων πρὸς τὸ θεαθῆναι αὐτοῖς· εἰ δὲ μὴ γε, μισθὸν οὐκ ἔχετε παρὰ τῷ Πατρὶ ὑμῶν τῷ ἐν τοῖς οὐρανοῖς (3) Καὶ γ') διότι ἐδίδαξεν, ὅτι ἀμαρτάνομεν, ὄχι μόνον ὅταν πράττωμεν τὸ κακόν, ἀλλὰ καὶ ὅταν τὸ ἐπι-

(1) Μκθ. κβ' 37—40. (2) Α' Ἰωάν. δ' 18. — (3) Μκθ. ε' 4.

θυμῶμεν· « Ἠκούσατε, ὅτι ἐρρέθη τοῖς ἀρχαίοις· οὐ φονεύσεις· ὅς δ' ἂν φονεύσῃ, ἔνοχος ἔσται τῇ κρίσει. Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, ὅτι πᾶς ὁ ὀργιζόμενος τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ εἰκῆ, ἔνοχος ἔσται τῇ κρίσει» (1).

§ 45. Ἡ ἀγάπη πρὸς τὸν Θεὸν καὶ πρὸς τὸν πλησίον ἢ ὁ ἠθικὸς νόμος εἶνε ἔμφυτος.

Τὸν δεκάλογον περιέλαβεν, ὡς εἶπομεν, ὁ Κύριος ἡμῶν εἰς δύο ἐντολάς, εἰς τὴν ἀγάπην πρὸς τὸν Θεὸν καὶ εἰς τὴν ἀγάπην πρὸς τὸν πλησίον· αἱ δύο δὲ αὗται ἐντολαὶ ἀποτελοῦσι τὸν λεγόμενον ἠθικὸν νόμον. Ὁ ἠθικὸς νόμος, ὡς συνεπλήρωσε καὶ ἐτελειοποίησεν αὐτὸν ὁ Σωτὴρ ἡμῶν, δὲν εἶνε κατασκευάσμα ἢ ἐπινόημα ἀνθρώπινον, ἀλλ' ἐτέθη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ εἰς τὴν καρδίαν παντὸς ἀνθρώπου, συγγενώμεθα μετ' αὐτοῦ, ἤτοι εἶνε ἔμφυτος εἰς ἡμᾶς. Ἐντὸς ἡμῶν ὑπάρχει μία δύναμις, ἡ ὁποία λέγεται συνείδησις καὶ διὰ τῆς ὁποίας διακρίνομεν τὸ καλὸν ἀπὸ τοῦ κακοῦ, τὸ δίκαιον ἀπὸ τοῦ ἀδίκου, τὸ ἀληθὲς ἀπὸ τοῦ ψευδοῦς. Πάντες οἱ ἄνθρωποι καὶ οἱ λαοί, πανταχοῦ καὶ πάντοτε, τὸ καλὸν ἐθεώρησαν ὡς καλὸν καὶ τὸ κακὸν ὡς κακόν. Ὅτι ὁ ἠθικὸς νόμος ἐπιβάλλει ἢ ἀπαγορεύει, τοῦτο καὶ ἡ συνείδησις ἡμῶν ἐπιβάλλει ἢ ἀπαγορεύει. Καὶ ἡ συνείδησις ἡμῶν, ὡς ὁ ἠθικὸς νόμος, λέγει εἰς ἡμᾶς, ὅτι πρέπει νὰ σεβώμεθα, νὰ ἀγαπῶμεν καὶ νὰ λατρεύωμεν τὸν Θεόν, καὶ ἡ συνείδησις ἡμῶν, ὡς ὁ ἠθικὸς νόμος, λέγει εἰς ἡμᾶς, ὅτι δὲν πρέπει νὰ προσβάλλωμεν τὴν ζωὴν, τὴν τιμὴν καὶ τὴν περιουσίαν τῶν ἄλλων· καὶ ἡ συνείδησις ἡμῶν, ὡς ὁ ἠθικὸς νόμος, λέγει εἰς ἡμᾶς, ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἀδικῶμεν καὶ νὰ βλάπτωμεν, ἀλλὰ καὶ νὰ βοηθῶμεν καὶ νὰ εὐεργετῶμεν τὸν πλησίον ἡμῶν. Ὑπάρχει λοιπὸν ἐντὸς ἡμῶν ὁ ἠθικὸς νόμος καὶ διὰ τοῦτο ὁ Ἀπόστολος Παῦλος λέγει, ὅτι τὰ ἔθνη τὰ μὴ νόμον ἔχοντα φύσει

(1) Ματθ. ε' 21—22

τὰ τοῦ νόμου ποιεῖ, καὶ ὀνομάζει τὸν ἠθικὸν νόμον γρα-
πτὸν ἐν ταῖς καρδίαις τῶν ἀνθρώπων (1).

§ 47. Ἡ πρώτη ἐντολή.

«Ἐγὼ εἰμι Κύριος ὁ Θεός σου· οὐκ ἔσονται σοι θεοὶ ἕτεροι πλὴν ἐμοῦ».

Ἡ ἐντολὴ αὕτη μᾶς διδάσκει νὰ ὁμολογῶμεν καὶ νὰ τιμῶμεν ἓνα μόνον Θεὸν καὶ ὄχι πολλούς· «Αὕτη ἐστὶν ἡ αἰώνιος ζωὴ, ἵνα γινώσκωσί σε τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεόν» (2). Ἡ ἐντολὴ αὕτη εἶνε ἡ σπουδαιότερα ὄλων τῶν ἐντολῶν, εἶνε ἡ βᾶσις αὐτῶν· διότι ὅστις φυλάττει τὴν ἐντολὴν ταύτην, ὅστις δηλαδὴ ἀγαπᾷ καὶ φοβεῖται τὸν Θεόν, θὰ φυλάξῃ ἐξάπαντος καὶ τὰς λοιπὰς ἐντολάς, δὲν θὰ ἐπιορκήσῃ, δὲν θὰ φονεύσῃ, δὲν θὰ κλέψῃ· ὅστις δὲ παραβαίνει τὴν ἐντολὴν ταύτην, ὅστις δηλαδὴ δὲν ἀγαπᾷ καὶ δὲν φοβεῖται τὸν Θεόν, θὰ παραβῆ ἀφεύκτως καὶ τὰς λοιπὰς ἐντολάς, θὰ ψευδορκήσῃ, θὰ φονεύσῃ καὶ θὰ κλέψῃ, ἀρκεῖ νὰ εἶνε βέβαιος, ὅτι δὲν θὰ τιμωρηθῇ ὑπὸ τοῦ νόμου καὶ δὲν θὰ βλάβῃ τὰ συμφέροντα αὐτοῦ. Ὁμολογοῦμεν δὲ καὶ τιμῶμεν τὸν Θεόν· α') Ὅταν πιστεῦωμεν εἰλικρινῶς καὶ ἀπὸ καρδίας, ὅτι αὐτὸς μόνος ὑπάρχει καὶ οὐδεὶς ἄλλος. ὅτι ἐξ αὐτοῦ καὶ δι' αὐτοῦ καὶ εἰς αὐτὸν τὰ πάντα (3) β') Ὅταν φοβώμεθα αὐτόν, ὅτι ἐν τῇ ἀπέιρῳ αὐτοῦ δικαιοσύνῃ θὰ τιμωρήσῃ τὸ κακόν· ὁ φόβος ὁμοῦ οὗτος δὲν πρέπει νὰ εἶνε δουλικός, ἀλλὰ νὰ προέρχεται ἐκ σεβασμοῦ υἱικοῦ πρὸς τὸ ἅγιον θέλημα τοῦ Θεοῦ· «Τὸν Θεὸν φοβοῦ καὶ τὰς ἐντολάς αὐτοῦ φύλασσε» (4) γ') Ὅταν ἀγαπῶμεν αὐτόν ὡς πατέρα πανάγαθον, εἰς τὸν ὁπεῖον χρεωστοῦμεν τὴν ζωὴν καὶ πᾶν ἀγαθόν, καὶ ὅταν τὴν ἀγάπην ἡμῶν πρὸς αὐτόν δεικνύωμεν δι' ἔργων. «Αὕτη ἐστὶν ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, ἵνα τὰς ἐντολάς αὐτοῦ τηρῶμεν» (5). δ')

(1) Ρωμ. ιβ' 14—15.—(2) Ἰωάν. ιζ' 3.—(3) Ρωμ. ια' 36.—(4) Ἐκκλ. ιβ' 12.—(5) Ἰωάν. ε' 3.

Ὅταν ἐνθυμούμενοι τὰ ἄπειρα ἀγαθὰ, τὰ ὅποια ἔδωκε καὶ δίδει εἰς ἡμᾶς καθ' ἑκάστην, ἐλπίζωμεν εἰς αὐτὸν καὶ ἔχωμεν πεποιθήσιν εἰς τὴν θείαν αὐτοῦ βοήθειαν καὶ πρόνοιαν. « Ἴσθι πεποιθῶς ἐπὶ κύριον ἐν ὅλῃ τῇ καρδίᾳ σου (1). Παραβαίνουσι δὲ τὴν ἐντολὴν ταύτην· α') οἱ ἄθεοι, ὅσοι δηλαδὴ ἢ παραλογίζονται ἢ διεφθάρησαν τοσοῦτον, ὥστε τολμῶσι νὰ λέγωσιν, ὅτι δὲν ὑπάρχει Θεός· β') οἱ πολυθεῖσταί ἢ εἰδωλολάτραι, ὅσοι δηλαδὴ πιστεύουσιν εἰς πολλοὺς ψευδεῖς θεοὺς, καὶ τὴν λατρίαν, τὴν ὁποίαν ὀφείλομεν μόνον εἰς τὸν Δημιουργόν, ἀποδίδουσιν εἰς τὰ κτίσματα· γ') οἱ μάγοι, ἐκεῖνοι δηλαδὴ, οἱ ὅποιοι προσφέροντες μυστηριώδεις λέξεις ἢ ἐπικαλούμενοι τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ ἢ πονηρῶν πνευμάτων ἐλπίζουν ἢ ὑπόσχονται νὰ πράττωσιν ἔργα ἀδύνατα, νὰ θεραπεύωσιν ἀσθενείας, νὰ προλέγωσι τὸ μέλλον, νὰ ἀποδιώκωσι τὴν δυστυχίαν καὶ ἄλλα παρόμοια· δ') οἱ δεισιδαίμονες ἢ οἱ προληπτικοί, ὅσοι δηλαδὴ διαστρέφουσι τὴν θρησκείαν, καὶ περιορίζουσιν ὅλην τὴν εὐσέβειαν αὐτῶν εἰς τοὺς ἐξωτερικοὺς τύπους, καὶ ἀποδίδουσι πίστιν θείαν εἰς τυχαῖα καὶ ἀσήμαντα πράγματα, ἐξαρτῶσιν ἐξ αὐτῶν τὴν εὐτυχίαν ἢ τὴν δυστυχίαν αὐτῶν, καὶ ὅσοι ἔχουσιν ἀφιερωμένας ὄλας αὐτῶν τὰς ἐλπίδας ὄχι εἰς τὸν Θεόν, ἀλλ' εἰς ὕλικὰ ἀγαθὰ καὶ εἰς ἀνθρώπους. Δὲν παραβαίνομεν τὴν ἐντολὴν ταύτην τιμῶντες τοὺς ἁγίους· διότι δὲν θεοποιούμεν αὐτοὺς οὐδὲ λατρεύομεν ὡς θεοὺς, ἀλλὰ παρακαλοῦμεν αὐτοὺς ἀπλῶς νὰ μεσιτεύσωσιν ὑπὲρ ἡμῶν πρὸς τὸν Θεόν.

§ 47. Ἡ δευτέρα ἐντολή.

«Ὅυ ποιήσεις σεαυτῷ εἰδῶλον οὐδὲ παντὸς ὁμοίωμα, ὅσα ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω, καὶ ὅσα ἐν τῇ γῆ κάτω, καὶ ὅσα ἐν τοῖς ὕδασι ὑποκάτω τῆς γῆς· οὐ προσκυνήσεις αὐτοῖς οὐδὲ μὴ λατρεύσεις αὐτοῖς».

(1) Ἰωβ κζ' 8.

Ἡ ἐντολὴ αὕτη συμπληροῖ τὴν πρώτην ἐντολὴν καὶ ἀπαγορεύει τὴν εἰδωλολατρείαν. Συνίσταται δὲ ἡ εἰδωλολατρεία εἰς τὸ νὰ λατρεύῃ τις τὰ εἰδῶλα, ἦτοι τὰ ἀγάλματα καὶ ἑμοιώματα τῶν ψευδῶν θεῶν. Τὴν ἐντολὴν ταύτην παραβαίνουσι: 1) Οἱ ἔθνη· ἡ εἰδωλολάτρι· πλήν τῶν χριστιανῶν, τῶν Ἰουδαίων καὶ τῶν μωαμεθανῶν, οἱ λοιποὶ τῆς γῆς κάτοικοι λατρεύουσι εἰσέτι τὰ εἰδῶλα. 2) Ὅσοι ἐκ τῶν χριστιανῶν λατρεύουσι καὶ θεοποιῶσι τὰς εἰκόνας. Οἱ εἰκόνες ὑπάρχουσιν ἐν ταῖς ναοῖς, ἵνα ἐνθυμίζωσιν εἰς ἡμᾶς ἱερά καὶ ἅγια πρόσωπα καὶ προτρέπωσιν εἰς μίμησιν τοῦ βίου τῶν ἱερῶν καὶ ἁγίων προσώπων, τὰ ὅποια αἱ εἰκόνες παριστῶσι. Διδάσκει δὲ ἡ Ἐκκλησία, ὅτι τὰς εἰκόνας ὀφειλομέν ἀπλῶς νὰ τιμῶμεν καὶ νὰ προσκυνῶμεν, ἀλλὰ νὰ μὴ λατρεύωμεν αὐτάς· διότι ἡ λατρεία ὀφείλεται μόνον εἰς τὸν Θεόν, ὅστις εἶνε ὁ μόνος ἅγιος καὶ παντοδύναμος. 3) Ὅσοι λατρεύουσι ἑαυτούς, ἦτοι οἱ φιλόδοξοι, οἱ πλεονέκται καὶ οἱ λατρεύοντες ἐν γένει τὰ ὑλικά ἀγαθὰ, τὰ πάθη αὐτῶν καὶ τὰς κακὰς ἐπιθυμίας. Τὴν λατρείαν τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν καὶ τῶν κακῶν ἐπιθυμιῶν πολλαχοῦ ὀνομάζει ἡ ἅγια Γραφὴ εἰδωλολατρείαν: «Φεύγετε τὴν πλεονεξίαν, ἣτις ἐστὶν εἰδωλολατρεία» (1), «ὧν ὁ Θεὸς ἡ κοιλία» (2).

§ 48 Ἡ τρίτη ἐντολή.

«Οὐ λήψῃ τὸ ὄνομα Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου ἐπὶ ματαίῳ».

Ἡ ἐντολὴ αὕτη διδάσκει ἡμᾶς, ὅτι δὲν πρέπει νὰ μεταχειρίζομεθα τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ ἀνευλαβῶς, ὅτι δὲν πρέπει νὰ κάμνωμεν κακὴν χρῆσιν τοῦ ὀνόματος τοῦ Θεοῦ, τὸ ὅποσον εἶνε τὸ ὑψιστον καὶ ἱερώτατον ὄνομα. Παραβαίνουσι τὴν ἐντολὴν ταύτην: 1) Ἐκεῖνοι, οἵτινες μεταχειρίζονται τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ εἰς τὰς καθημερινὰς αὐτῶν ὀμιλίαις ἄνευ ἀνάγκης καὶ κατὰ συήθειαν ἀπλῆν ἢ

(1) Κολ. γ' 5.—(2) Φ.λ. γ' 19.

δι' ἀσημάντους ἀφορμάς καὶ αἰτίας. 2) Οἱ βλάσφημοι, εἰ-
 τινες προφέρουσι λέξεις ὑβριστικάς καὶ ἐξευτελιστικάς
 ἐναντίον τοῦ ὀνόματος τοῦ Θεοῦ καὶ κατὰ παντός ἐν γέ-
 νει ἱεροῦ καὶ θείου· ἡ βλασφημία δὲ εἶνε δεῖγμα ἐσχάτης
 ἀσεβείας καὶ ἐξαχρειώσεως. 3) Ὅσοι καταρῶνται, ὅσοι δη-
 λαδῆ εὐχονται κακόν τι εἰς τοὺς ἄλλους ἐπικαλούμενοι
 ἀσεβῶς τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ καί, ὡς λέγει ἡ ἅγια γραφή,
 διὰ τῆς αὐτῆς γλώσσης, διὰ τῆς ὁποίας εὐλογοῦσι τὸν
 Θεόν, καταρῶνται τοὺς ἀνθρώπους, οἱ ὅποιοι ἔγειναν καθ'
 ὁμοίωσιν Θεοῦ (1). 4) Ὅσοι ψευδορκοῦσιν ἢ ἐπιορκεῦσιν,
 ἐκείνοι δηλαδῆ, εἰτινες ἐπικαλοῦνται τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ,
 ὅτι θὰ εἴπωσι τὴν ἀλήθειαν ἢ θὰ φυλάξωσι τὴν ὑπόσχε-
 σιν αὐτῶν, καὶ ὁμως λέγουσι τὸ ψεῦδος ἢ παραβαίνουσι
 τὴν ὑπόσχεσιν αὐτῶν. Ὅστις ψευδορκεῖ ἢ ἐπιορκεῖ, ἦτοι
 ὅστις ψευδῶς ὀρκίζεται ἢ παραβαίνει ὅτι μεθ' ὄρκου ὑπε-
 σχέθη, ἐκεῖνος ἀσεβεῖ πρὸς τὸν Θεόν, διότι δεικνύει, ὅτι δὲν
 πιστεύει εἰς αὐτὸν οὐδὲ φοβεῖται αὐτόν· ἀλλὰ καὶ ἀδικεῖ,
 διότι διὰ τῆς ψευδοῦς αὐτοῦ μαρτυρίας συντελεῖ νὰ κατα-
 δικασθῆ πολλάκις ὁ ἀθῶος καὶ νὰ ἀθρωθῆ ὁ ἔνοχος. Διὰ
 τοῦτο καὶ ἡ πολιτεία τιμωρεῖ τὴν ψευδορκίαν καὶ ἐπιор-
 κίαν. Δὲν εἶνε ἀπηγορευμένος εἰς τὸν χριστιανὸν ὁ ὄρκος,
 τὸν ὅποιον ἡ πολιτεία ἀπαιτεῖ παρ' αὐτοῦ, ἢ διὰ νὰ ἀνα-
 καλύψῃ τὸ δίκαιον καὶ τὴν ἀλήθειαν, ἢ διὰ νὰ εἶνε βε-
 βαία, ὅτι, ὅστις ἀναλαμβάνει δημοσίαν ὑπηρεσίαν, θὰ ἐκ-
 πληρώσῃ εὐσυνειδήτως τὰ καθήκοντα αὐτοῦ. Ὁ Σωτὴρ
 ἡμῶν δὲν ἀπήῴρευσε τὸν ὄρκον, ὅτε εἶπε πρὸς τοὺς μαθη-
 τὰς του· «Ἐστω δὲ ὁ λόγος ὑμῶν· Ναί, ναί. Οὐ, οὐ».
 διὰ τῶν λέξεων τούτων ἠθέλησε νὰ συστήσῃ εἰς αὐτοὺς
 νὰ εἶνε τόσον φιλαλήθεις καὶ εἰλικρινεῖς πρὸς ἀλλήλους,
 ὥστε νὰ μὴ ἔχωσιν ἀνάγκην ὄρκων. Καὶ αὐτὸς ὁ Ἰησοῦς
 ὀρκίσθη ἐνώπιον τοῦ ἀρχιερέως (2)· ὁ δὲ Παῦλος ἐπικα-
 λεῖται πολλάκις εἰς τὰς ἐπιστολάς αὐτοῦ τὸ ὄνομα τοῦ
 Θεοῦ, διὰ νὰ βεβαιώσῃ τοὺς λόγους αὐτοῦ, καὶ λέγει.

(1) Μαρκ γ' 9.—(2) Ματθ κς' 63.

«Πάσης ἀντιλογίας πέρας εἰς βεβαίωσιν ὁ ὄρκος» (1). Ὁ χριστιανὸς λοιπὸν ὀφείλει, "ὅταν εἶνε ἀνάγκη, νὰ ὀρκίζηται, ἀλλὰ νὰ ὀρκίζηται ἀληθῶς καὶ εὐσυνειδήτως· «Καὶ οὐκ ὀμείσθε τῷ ὀνόματί μου ἐπ' ἀδίκῳ, καὶ οὐ βεβηλώσετε τὸ ὄνομα τὸ ἅγιον τοῦ Θεοῦ ἡμῶν (2). Ἡ ἐντολὴ αὕτη, ἐνῶ ἀπαγορεύει νὰ κάμνωμεν ἀνευλαβῆ χρῆσιν τοῦ ὀνόματος τοῦ Θεοῦ, ἐπιβάλλει τὸ καθήκον νὰ μεταχειρίζωμεθα αὐτὸ μετὰ θαυμασμοῦ καὶ εὐλαβείας, ὡσάντις προσευχόμεθα καὶ ἐπικαλούμεθα τὴν βοήθειαν αὐτοῦ· «Καὶ ἐπικάλεσαι με ἐν ἡμέρᾳ θλίψεως, καὶ ἐξελοῦμαι σε, καὶ δοξάσεις με» (3).

§ 49. Ἡ τετάρτη ἐντολή.

«Μνήσθητι τὴν ἡμέραν τῶν Σαββάτων ἀγιάζειν αὐτήν.

Ἐξ ἡμέρας ἔργᾶ καὶ ποιήσεις πάντα τὰ ἔργα σου· τῇ δὲ ἡμέρᾳ τῇ ἑβδόμῃ Σάββατα Κυρίῳ τῷ Θεῷ σου».

Ἡ ἐντολὴ αὕτη διδάσκει ἡμᾶς, ὅτι ὀφείλομεν ν' ἀφιερῶνωμεν μίαν ἡμέραν τῆς ἑβδομάδος εἰς τὴν λατρείαν τοῦ Θεοῦ, ὅστις ἔδωκεν εἰς ἡμᾶς τὴν ὑπαρξίν καὶ τὴν ζωὴν καὶ πᾶν ἀγαθόν. Ἡμέραν ἀφιερωμένην εἰς τὴν λατρείαν τοῦ Θεοῦ εἶχον οἱ Ἰουδαῖοι τὸ Σάββατον, τὸ ὁποῖον ἐσημαίνει τὴν κατάπαυσιν τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τῆς δημιουργίας τοῦ κόσμου Ἄντι δὲ τοῦ Σαββάτου ἔχομεν ἡμεῖς οἱ χριστιανοὶ τὴν Κυριακὴν, εἰς ἀνάμνησιν τῆς ἀναστάσεως τοῦ Κυρίου ἡμῶν. Πλὴν δὲ τῆς Κυριακῆς ἔχομεν καὶ ἄλλας ἑορτάς, αἵτινες ἀναφέρονται εἰς τὸν βίον τοῦ ζωτῆρος ἡμῶν καὶ τῆς Θεοτόκου ἢ εἰς τοὺς ἁγίους καὶ μάρτυρας. Κατὰ τὰς ἑορτάς ὀφείλομεν νὰ ἀπέχωμεν ἀπὸ πάσης ἐργασίας καὶ συνερχόμενοι εἰς τὴν ἐκκλησίαν ν' ἀκούωμεν μετὰ προσοχῆς καὶ εὐλαβείας τὰς προσευχάς, τοὺς ὕμνους καὶ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Εὐαγγελίου. Ὀφείλομεν πρὸς τούτοις, ὅσοι δυνάμεθα, νὰ μελετῶμεν θρησκευτικόν τι ἢ ἠθικὸν βιβλίον, διὰ νὰ ἐνισχυώμεθα εἰς τὴν εὐσέ-

(1) Ἐβρ. σ' 16.—(2) Λευτ. ιθ' 12.—(3) Ψαλμ. μθ' 15.

βειαν καὶ ἀρετὴν. Ὀφείλομεν ἐπίσης νὰ συντελώμεν εἰς τὴν ὠφέλειαν τοῦ πλησίον ἡμῶν, εὐεργετοῦντες αὐτὸν καθ' οἰομένηποτε τρόπον δύναται ἕκαστος. Ἄν κατὰ τὰς ἑορτὰς ἀπέχωμεν ἀπὸ τὰς ἐργασίας, τοῦτο πράττομεν ὄχι διότι ἡ ἐργασία εἶνε κακὸν τι καὶ ἀπηγορευμένον· «Εἴ τις οὐ θέλει ἐργάζεσθαι, μηδὲ ἐσθιέτω» (1), ἀλλὰ διὰ νὰ λαμβάνωμεν καιρὸν νὰ ἐκπληρώμεν τὰ θρησκευτικὰ ἡμῶν καθήκοντα καὶ διὰ νὰ ἀνακουφίζηται οὕτω καὶ τὸ πνεῦμα καὶ τὸ σῶμα ἡμῶν, τὰ ὅποια θὰ ἐξηντλοῦντο καὶ θὰ ἐφθείροντο, ἂν ἀκαταπαύστως ἐργαζόμεθα. Διὰ τοῦτο, ὅταν εἶνε ἀνάγκη νὰ γίνῃ ἔργον σπουδαιότατον, τὸ ὅποιον δὲν ἐπιδέχεται ἀναβολήν, καὶ μάλιστα ὅταν πρόκειται νὰ γίνῃ ἔργον κοινωφελὲς καὶ φιλόνηρον, ἐπιτρέπεται νὰ ἐργασθῶμεν κατὰ τὰς ἑορτὰς· «Ὁ Κύριος ἡμῶν εἶπεν, ὅτι «τὸ Σάββατον διὰ τὸν ἄνθρωπον ἐγένετο, οὐχ ὁ ἄνθρωπος διὰ τὸ Σάββατον» (2), καὶ ὅτι διὰ τῶν καλῶν ἔργων ὀφείλομεν πρὸ πάντων ν' ἀγιάζωμεν τὰς ἑορτὰς· «Ἐλεον θέλω καὶ οὐ θυσίαν» (3). Παραβαίνουσι δὲ τὴν ἐντολὴν ταύτην ὅσοι ἄνευ εὐλόγου αἰτίας δὲν ὑπάγουσιν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ἢ ὑπάγουσι μὲν, ἀλλ' ἴστανται ἐκεῖ ἄνευ τῆς δεούσης εὐλαθείας καὶ προσοχῆς· ὅσοι δὲν ἀσχολοῦνται εἰς μελέτην τινὰ θρησκευτικὴν ἢ ἠθικὴν καὶ δὲν συντελοῦσιν ἐπ' ὅσον δύνανται εἰς τὴν ὠφέλειαν τοῦ πλησίον· ὅσοι ἄνευ ἀνάγκης ἢ ἐκ πλεονεξίας ἐργάζονται κατὰ τὰς ἑορτὰς· καὶ ἐν τέλει ὅσοι, ἀντὶ νὰ διασκεδάσωσι μετὰ μέτρου καὶ κατὰ τρόπον ἠθικόν, παραδίδονται εἰς διασκεδάσεις καὶ τέρψεις ὑπερμέτρους καὶ ἀσέμνους, διὰ τῶν ὁποίων καταστρέφεται τελείως ὁ σκοπὸς τῆς ἐορτῆς.

§ 30. Ἡ πέμπτη ἐντολή.

«Τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα σου, ἵνα εὖ σοι γένηται, καὶ ἵνα μακροχρόνιος γένη ἐπὶ τῆς γῆς».

Ἡ ἐντολὴ αὕτη διδάσκει ἡμᾶς, ὅτι ὀφείλομεν νὰ τι-

(1) Β' Θεσσαλ. γ' 10.—(2) Μάρκ. ιβ' 27.—(3) Ματθ. 6' 7.

μῶμεν τοὺς γονεῖς ἡμῶν· ὀφείλομεν δηλαδὴ νὰ σεβώμεθα καὶ νὰ ὑπακούωμεν εἰς τοὺς γονεῖς ἡμῶν καὶ νὰ ἐπικαλώμεθα τὰς εὐχὰς αὐτῶν καὶ εὐλογίας εἰς πᾶσαν σπουδαίαν τοῦ βίου ἡμῶν περίστασιν, δι' οὐδένα δὲ λόγον ἐπιτρέπεται εἰς ἡμᾶς νὰ παύσωμεν σεβόμενοι τοὺς γονεῖς ἡμῶν, οὐδ' ἂν τυχὸν ἔχωσι καὶ αὐτοὶ ὡς ἄνθρωποι ἐλλείψεις ἢ ἐλαττώματα. Ὅφειλομεν ἐπίσης νὰ εὐγνωμονῶμεν καὶ νὰ ἀγαπῶμεν τοὺς γονεῖς ἡμῶν, τὴν εὐγνωμοσύνην δὲ καὶ ἀγάπην ἡμῶν νὰ δεικνύωμεν δι' ἔργων καὶ πάντοτε μὲν, μάλιστα δὲ ὅταν εἰ γονεῖς ἔχωσιν ἀνάγκη τῆς βοήθειάς ἡμῶν, ἢ διὰ πτωχείαν ἢ δι' ἀσθένειάν ἢ διὰ γῆρας ἢ δι' ἄλλην οἰανδήποτε αἰτίαν. Ὅφειλομεν δὲ ταῦτα πρὸς τοὺς γονεῖς, διότι μετὰ Θεὸν αὐτοὶ εἶνε εἰ μέγιστοι ἡμῶν εὐεργέται· αὐτοὶ ἐγέννησαν ἡμᾶς καὶ ἀνέθρεψαν καὶ περισσότερον παντὸς ἄλλου ἀγαπῶσιν ἡμᾶς. « Ἐν ὅλῃ τῇ καρδίᾳ σου δόξασον πατέρα σου καὶ μητέρα ὡδίνας μὴ ἐπιλάθῃ· μνήσθητι, ὅτι δι' αὐτῶν ἐγεννήθης, καὶ τί ἀνταποδώσεις αὐτοῖς καθὼς αὐτοί; » (1) Ὅστις ἀσεβεῖ πρὸς τοὺς γονεῖς αὐτοῦ καὶ ἐγκαταλείπει αὐτοὺς εἰς τὴν δυστυχίαν αὐτῶν, δεικνύει ὅτι διεφθάρη ἐντελῶς καὶ ἀπεθηριώθη, ὅτι ἐλησμόνησε καθῆκον ἱερὸν καὶ ἅγιον, κατέπνιξεν ἐν ἑαυτῷ αἶσθημα ἔμφυτον, τὸ ὅποσον καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς ἀγρίους διατηρεῖται ἀκμαῖον καὶ ἰσχυρόν. Καθὼς δὲ ὅσοι δὲν τιμῶσι τοὺς γονεῖς αὐτῶν δεικνύουσιν, ὅτι διεφθάρησαν ἐντελῶς, οὕτως ὅσοι τιμῶσιν αὐτοὺς δεικνύουσιν, ὅτι ἔχουσιν εὐγενῆ αἰσθήματα, ὅτι εἶνε ἐνάρετοι. Ἄλλ' ἢ μὲν διαφθορὰ ὁδηγεῖ τὸν ἄνθρωπον εἰς τὴν δυστυχίαν, ἢ δὲ ἀρετὴ εἰς τὴν εὐτυχίαν· διὰ τοῦτο ἡ ἐντολὴ αὕτη λέγει ὅτι πρέπει νὰ τιμῶμεν τοὺς γονεῖς ἡμῶν, διὰ νὰ εἴμεθα εὐτυχεῖς. « Ἴνα εὖ σοι γένηται, καὶ ἵνα μακροχρόνιος γένη ἐπὶ τῆς γῆς ».

Ὡς ἄλλους γονεῖς ὀφείλομεν νὰ τιμῶμεν καὶ τοὺς κηδεμόνας καὶ προστάτας καὶ διδασκάλους ἡμῶν, καὶ τοὺς

(1) Σιρ. ζ' 27.

ἐκκλησιαστικούς καὶ πολιτικούς ἄρχοντας· διότι πάντες οὗτοι εὐεργετοῦσιν ἡμᾶς πολυτρόπως καὶ προστατεύουσιν. Οἱ κηδεμόνες καὶ προστάται ἀναπληροῦσι τοὺς γονεῖς ἡμῶν· οἱ διδάσκαλοι ἀναπτύσσουν τὸν νοῦν καὶ μορφώ-
νουν τὴν καρδίαν ἡμῶν· οἱ ἐκκλησιαστικοὶ ἄρχοντες φρον-
τίζουσι περὶ τῆς θρησκευτικῆς καὶ ἠθικῆς ἡμῶν μορφώ-
σεως· οἱ δὲ πολιτικοὶ ἄρχοντες ὑπερασπίζουσι καὶ ἐξασφα-
λιζουσι διὰ τῶν νόμων τὴν ζωὴν, τὴν τιμὴν καὶ τὴν πε-
ριουσίαν ἡμῶν. «Πᾶτα ψυχῇ ἐξουσίαις ὑπερεχούταις ὑπο-
τασσέσθω· οὐ γὰρ ἔστιν ἐξουσία ἐμὴ ἀπὸ Θεοῦ. Ὡστε ὁ
ἀντιτασσόμενος τῇ ἐξουσίᾳ τῇ τοῦ Θεοῦ διαταγῇ ἀνθέ-
στηκε (1), «Τὸν βασιλέα τιμᾶτε» (2)

§ 51. Ἡ ἕκτη ἐντολή.

«Οὐ φονεύσεις».

Ἡ ἐντολή αὕτη διδάσκει ἡμᾶς, ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἀφαι-
ρῶμεν τὴν ζωὴν τοῦ πλησίον ἡμῶν. Ὅστις φονεύει, ἀσε-
βεῖ πρὸς τὸν Θεόν, διότι προσβάλλει τὴν εἰκόνα αὐτοῦ,
ἣτις ὑπάρχει ἐν ἐκάστῳ ἀνθρώπῳ, καὶ διότι ἀφαιρεῖ πολυ-
τιμότερον ἀγαθόν, τὴν ζωὴν, τὴν ὁποίαν ὁ Θεὸς ἔδωκε
καὶ ὁ Θεὸς μόνον ἔχει δικαίωμα νὰ ἀφαιρέσῃ. Διὰ τὸν αὐ-
τὸν λόγον ἀσεβεῖ πρὸς τὸν Θεὸν καὶ ὅστις αὐτοκτονεῖ,
ἦτοι ὅστις ἀφαιρεῖ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ζωὴν, εἴτε ἀμέσως διὰ
τῆς βίας εἴτε ἐμμέσως, παραμελῶν τὴν ὑγίαν αὐτοῦ ἢ
ζῶν βίον ἀκανόνιστον καὶ ἄσωτον. Ὁ φόνος εἶνε τὸ μέ-
γιστον ἀμάρτημα, τὸ φοβερώτατον ἐκ τῶν ἐγκλημάτων.
Τὸ δικαίωμα τοῦ ἀφαιρεῖν τὴν ζωὴν ἔχει μόνον ἡ πολιτικὴ
ἐξουσία, ἣτις ἀντιπροσωπεύουσα ἐπὶ τῆς γῆς τὴν θείαν δι-
καιοσύνην ἐξασκεῖ τὸ δικαίωμα τοῦτο, διὰ νὰ ἀποδώσῃ
δικαιοσύνην καὶ ἐξασφαλίσῃ τὴν πολιτείαν ἀπὸ τῶν κα-
κούργων. Ἀλλὰ καὶ εἰς πάντα ἄνθρωπον εἶνε ἐπιτετραμ-
μένον νὰ φονεύσῃ, ἢ ὅταν εὐρίσκηται ἐν ἀμύνη, ὅταν δη-
λαδῆ κινδυνεύῃ νὰ φονευθῇ αὐτὸς ὑπ' ἄλλου, ἢ ἐν καιρῷ
πολέμου, ὅτε πρόκειται νὰ ὑπερασπίσῃ τὰ καταπατούμενα

(1) Ῥαμ. γ' 1—2. (2) Α' Πέτρ. β' 17.

δίκαια τῆς πατρίδος αὐτοῦ. Τὴν ἐντολὴν ταύτην δὲν παραβαίνει μόνον ἐκεῖνος, ὅστις ἀφαιρεῖ ἀμέσως καὶ διὰ τῆς ἰδίας χειρὸς τὴν ζωὴν τοῦ ἄλλου, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνος, ὅστις δι' εἰσυδήτητος τρόπου συνεργεῖ εἰς τὸν φόνον, καὶ ἐκεῖνος, ὅστις, ἐνῶ δύναται νὰ προλάβῃ τὸν φόνον, δὲν προλαμβάνει αὐτόν· καὶ ἐκεῖνος, ὅστις συντελεῖ εἰς τὸ νὰ μὲνῃ κεκρυμμένον ἢ ἀτιμώρητον τὸ ἔγκλημα τοῦ φόνου, καὶ ὅστις ἐν τέλει ὑποπίπτει εἰς τὰ πάθη τῆς ὀργῆς, τοῦ μίσους καὶ τοῦ φθόνου, τὰ ὁποῖα ὀδηγοῦσι συνήθως εἰς τὸν φόνον. Διὰ τοῦτο ἡ ἁγία Γραφή λέγει· «Ἠκούσατε, ὅτι ἐρρέθη τοῖς ἀρχαίοις· Οὐ φονεύσεις· ὅς δ' ἂν φονεύσῃ, ἐνοχος ἔσται τῇ κρίσει. Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, ὅτι πᾶς ὁ ὀργιζόμενος τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ εἰκῆ, ἔσται τῇ κρίσει»⁽¹⁾ καὶ ἀλλαχοῦ. Πᾶς ὁ μισῶν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ ἀνθρωποκτόνος ἔστί»⁽²⁾. Ἡ ἐντολὴ αὕτη ἀπαγορεύει ἐπίσης καὶ τὸν ψυχικὸν φόνον, ὅστις συνίσταται εἰς τὸ νὰ ἀποπλανῶμεν καὶ νὰ βλάπτωμεν ἠθικῶς τὸν ἄλλον εἴτε διὰ τοῦ κακοῦ ἡμῶν παραδείγματος, εἴτε διὰ τῆς κακολογίας «Μὴ φοβηθῆτε ἀπὸ τῶν ἀποκτείνοντων τὸ σῶμα, τὴν δὲ ψυχὴν μὴ δυναμένων ἀποκτείνει»⁽³⁾. Ἡ γλῶσσα πῦρ, ὁ κόσμος τῆς ἀδικίας· ἀκατὰ σχετον κακόν, μεστὴ τοῦ θανατηφόρου»⁽⁴⁾. Ἡ ἐντολὴ αὕτη παραγγέλλει ἰδίως εἰς τὰ τέκνα νὰ μὴ πικραίνωσι τοὺς γονεῖς αὐτῶν διὰ τῶν κακῶν αὐτῶν πράξεων, διότι τοιοῦτοτρόπως φθειροῦσι βαθμηδὸν τὴν ζωὴν τῶν γονέων αὐτῶν. Ὁ χριστιανὸς τότε ἐκπληροῖ κατὰ πνεῦμα τὴν ἐντολὴν ταύτην, ὅταν ὄχι μόνον δὲν ἀφαιρεῖ τὴν ζωὴν τοῦ πλησίον, ἀλλὰ καὶ ἀγαπᾷ αὐτὸν νὰ προστατεύῃ ἐν ἀνάγκῃ καὶ βοηθῇ αὐτόν.

§ 32. Ἡ ἐβδόμη ἐντολή.

«Οὐ μοιχεύσεις».

Ἡ ἐντολὴ αὕτη διδάσκει ἡμᾶς, ὅτι δὲν πρέπει νὰ προσβάλλωμεν τὴν ἱερότητα τοῦ γάμου. Ὁ γάμος, ὡς

(1) Ματθ. ε' 21—22.—(2) Α' Ἰωάν. γ' 15.—(3) Ματθ. ε' 28.—(4) 6—8.

είδομεν, εἶνε δεσμός ἱερὸς καὶ θέλημα Θεοῦ. Ἐκ τοῦ γάμου ἔξαρτᾶται ἡ εὐτυχία τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς κοινωνίας. Στηρίζεται δὲ ὁ γάμος ἐπὶ τῆς ἀμοιβαίας πίστεως καὶ ἀγάπης τοῦ ἀνδρὸς καὶ τῆς γυναικὸς. Διὰ τοῦτο ἡ ἐντολὴ αὕτη παραγγέλλει νὰ σεβώμεθα τὸν γάμον ὡς ἱερὸν καὶ νὰ μὴ δίδωμεν καμμίαν ἀφορμὴν εἰς τὸ νὰ παύσῃ ἡ ἀμοιβαία πίστις καὶ ἀγάπη τοῦ ἀνδρὸς καὶ τῆς γυναικὸς· διότι τοιοῦτοτρόπως καταστρέφομεν τὴν οἰκογένειαν, ἄνευ τῆς ὁποίας δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ ὑπάρξῃ κοινωνία. Συνιστᾷ δὲ ἡ ἐντολὴ αὕτη ἐν γένει τὴν σωφροσύνην καὶ τὴν ἐγκράτειαν, ἀποτρέπει δὲ ἀπὸ τῆς ἀσωτείας καὶ τῆς ἀκολασίας. Πρέπει νὰ ἀγαπῶμεν τὴν ἐγκράτειαν καὶ τὴν σωφροσύνην, διότι διὰ τῶν ἀρετῶν τούτων διατηροῦμεν τὴν ὑγίαν καὶ τοῦ σώματος καὶ τοῦ πνεύματος, εὐτυχοῦμεν δὲ καὶ ἠθικῶς καὶ ὕλικῶς· πρέπει νὰ φεύγωμεν τὴν ἀσωτείαν καὶ τὴν ἀκολασίαν, διότι διὰ τῶν κακιῶν τούτων καὶ τὴν ὑγίαν ἡμῶν φθείρομεν καὶ τὴν τιμὴν καὶ τὴν ὑπόληψιν ἡμῶν καταστρέφομεν καὶ εἰς τὴν ἐσχάτην δυστυχίαν φθάνομεν, ὡς διδάσκει ὠραιότατα τὸ παράδειγμα τοῦ ἀσώτου υἱοῦ. Διὰ τοῦτο ἡ ἅγια Γραφὴ συνιστᾷ εἰς ἡμᾶς τὴν καθαρότητα τῆς καρδίας λέγουσα: «Τὸ λοιπὸν, ἀδελφοί, ὅσα ἐστὶν ἀληθῆ, ὅσα σεμνά, ὅσα δίκαια, ὅσα ἀγνά, ὅσα προσφιλῆ, ὅσα εὐφημα, εἴ τις ἀρετὴ καὶ εἴ τις ἔπαινος, ταῦτα λογίζεσθε, ταῦτα πράσσετε, καὶ ὁ Θεὸς τῆς εἰρήνης ἔσται μεθ' ὑμῶν» (1).

§ 53 Ἡ ὀγδόη ἐντολή.

«Οὐ κλέψεις».

Ἡ ἐντολὴ αὕτη διδάσκει ἡμᾶς, ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἀραιρῶμεν τὴν περιουσίαν τοῦ ἄλλου· διότι ἡ περιουσία εἶνε πολὺτιμον κτῆμα, ἄνευ τοῦ ὁποίου οὔτε νὰ συντηρηθῇ δύναται ὁ ἄνθρωπος οὔτε νὰ ἀναπτυχθῇ καὶ νὰ προδεύσῃ. Ὅσοι προσβάλλουσι τὴν περιουσίαν τοῦ ἄλλου, ἐπιφέρουσι βλάβην καὶ καταστροφὴν καὶ εἰς

(1) Φιλιπ. δ' 8, 9.

ἄτομα καὶ εἰς τὰς κοινωνίας· διότι εἰς κοινωνίαν, ὅπου δὲν δύναται τις νὰ κατέχη ἀσφαλῶς ὅ,τι νομίμως καὶ δικαίως ἀπέκτησε, δὲν εἶνε δυνατόν νὰ θέλωσιν οἱ ἄνθρωποι νὰ ἐργάζωνται κατ' ἀνάγκην λοιπὸν θὰ παραμεληθῶσιν αἱ τέχναι καὶ τὸ ἐμπόριον, τὰ γράμματα καὶ αἱ ἐπιστήμαι, διὰ τῶν ὁποίων ἐξημεροῦται, ἐξευγενίζεται καὶ εὐτυχεῖ ἡ κοινωνία. Παραβαίνουνσι τὴν ἐντολὴν ταύτην ὄχι μόνον ὅσοι κρυφίως ἢ φανερώς καὶ διὰ τῆς βίας ἀρᾶσιν καὶ ἀρπάζουσι τὰ ξένα πράγματα, ἀλλὰ καὶ ὅσοι ζημιώνουσι καὶ ἀδικοῦσι τοὺς ἄλλους δι' οἰουδήποτε τρόπου, εἴτε δι' ἀπάτης καὶ δόλου, εἴτε διὰ ψευδῶν μέτρων καὶ σταθμῶν, εἴτε δι' ὑπερτιμήσεως ἐμπορευμάτων, εἴτε δι' ὑπερβολικῶν τόκων, εἴτε διὰ ψευδῶν ὑποσχέσεων καὶ χρεωκοπιῶν καὶ τῶν τοιούτων. Παραβαίνουνσιν ἐπίσης τὴν ἐντολὴν ταύτην οἱ ὀκνηροί, οἱ πλεονέκται καὶ οἱ ἄσωτοι· διότι οἱ μὲν ὀκνηροί, ἐπειδὴ δὲν ἐργάζονται, οἱ δὲ πλεονέκται, ἐπειδὴ πεθεῦσι νὰ ἀποκτήσωσιν ὅσον τὸ δυνατόν περισσότερα, οἱ δὲ ἄσωτοι, ἐπειδὴ ζῶσι βίον πολυδάπανον, ἀναγκάζονται νὰ ἀδικήσωσι, νὰ ἀπατήσωσι καὶ νὰ κλέψωσι· «Ῥίζα πάντων τῶν κακῶν ἐστὶν ἡ φιλαργυρία» (1). «Πολλὴν κακίαν ἐδίδαξεν ἀργία» (2). Προφυλάσσεται δὲ ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τῆς κλοπῆς, ὅταν ἀγαπᾷ τὴν ἐργασίαν καὶ εἶνε ἀφιλοκερδῆς καὶ ἐλιγοδάπανος, διότι ὅστις πορίζεται διὰ τῆς ἐργασίας αὐτοῦ τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαῖα, ὅστις ἀρκεῖται εἰς ὅσα ἔχει, ὅστις ζῆ βίον ἐλιγοδάπανον καὶ λιτόν, δυσκολῶς λαμβάνει ἀφορμὰς νὰ ἀδικήσῃ καὶ νὰ βλάψῃ τὸν ἄλλον. Παραγγέλλει ὡσαύτως ἡ ἐντολὴ αὕτη νὰ σεβώμεθα καὶ τὴν ἰδίαν ἡμῶν περιουσίαν, φεύγοντες μὲν τὴν ἀργίαν καὶ τὴν ἀσωτείαν, ἀγαπῶντες δὲ τὴν ἐργασίαν καὶ τὴν οἰκονομίαν. Ὁ χριστιανὸς ὑποχρεοῦται ὄχι μόνον νὰ μὴ ἀδικῇ καὶ νὰ μὴ βλάπτῃ τὸν ἄλλον, ἀλλὰ καὶ νὰ βοηθῇ τὸν πτωχὸν καὶ δυστυχῆ,

(1) Α'. Τιμ. 5' 10.—(2) Σαρ. γρ' 30.

διότι τούτο απαιτεῖ ἡ χριστιανικὴ ἀγάπη· «Μακάριοι οἱ ἐλεήμονες, ὅτι αὐτοὶ ἐλεηθήσονται»·⁽¹⁾

§ 54. Ἡ ἐνάτη ἐντολή.

«Οὐ ψευδομαρτυρήσεις κατὰ τοῦ πλησίον σου μαρτυρίαν ψευδῆ».

Ἡ ἐντολὴ αὕτη διδάσκει ἡμᾶς, ὅτι θρείλωμεν νὰ μὴ προσβάλλωμεν τὴν τιμὴν καὶ τὴν ὑπόληψιν τοῦ ἄλλου. Ὅστις στερηθῆ τῆς τιμῆς καὶ τῆς ὑπόληψεως αὐτοῦ, ὄχι μόνον στερεῖται ἀγαθὸν πολυτιμότατον, ἀνευ τοῦ ὁποίου ἡ ζωὴ οὐδεμίαν ἔχει ἀξίαν, ἀλλὰ καὶ δὲν δύναται νὰ ἐξασκήσῃ οἰονδήποτε ἔργον καὶ νὰ ζήσῃ, διότι οὐδεὶς ἔχει ἐμπιστοσύνην εἰς αὐτόν. Οὐδέποτε λοιπὸν ἐπιτρέπεται εἰς ἡμᾶς νὰ προσβάλλωμεν τὴν τιμὴν καὶ τὴν ὑπόληψιν τοῦ ἄλλου. Πρὸς τούτο δὲ ἡ ἐντολὴ αὕτη διδάσκει ἡμᾶς, 1ον) ὅτι δὲν πρέπει νὰ λέγωμεν τὸ ψεῦδος ἐναντίον τοῦ ἄλλου, εἴτε ἐνώπιον τοῦ δικαστηρίου, εἴτε ὁπουδήποτε ἀλλαχοῦ, διότι διὰ τοῦ ψεύδους καὶ τὴν ὑπόληψιν αὐτοῦ βλάπτομεν καὶ ὑλικῶς ζημιώνομεν αὐτόν. Ἡ ἁγία Γραφὴ ἀπαγορεύουσα τὸ ψεῦδος λέγει· «Μὴ ψεύδεσθε εἰς ἀλλήλους»·⁽²⁾ Ἡ ἐντολὴ αὕτη διδάσκει ἡμᾶς, 2ον) ὅτι δὲν πρέπει νὰ κατηγορῶμεν τὸν πλησίον ἡμῶν, νὰ πιστεύωμεν εὐκόλως τὰς κατηγορίας, νὰ διαδιδώμεν ἀπερισκέπτως ἢ ἐκ φθόνου καὶ ἐκ συμφέροντος κακὰς ὑπονοίας περὶ αὐτοῦ καὶ νὰ κρίνωμεν αὐτητηρῶς καὶ ἀνεπιεικῶς τὰς ἐλλείψεις αὐτοῦ. «Μὴ καταλαλεῖτε ἀλλήλων»⁽³⁾. Μὴ κρίνετε, ἵνα μὴ κριθῆτε»⁽⁴⁾. Παραγγέλλει δὲ ἡ ἐντολὴ αὕτη νὰ λέγωμεν πάντοτε τὴν ἀλήθειαν, νὰ ἐπαινῶμεν προθύμως τὰς καλὰς πράξεις τοῦ πλησίον, νὰ ὑπερασπίζωμεν τὴν τιμὴν καὶ τὴν ὑπόληψιν τῶν ἄλλων καὶ νὰ κρίνωμεν ἐπιεικῶς τὰς ἐλλείψεις αὐτῶν. «Ἀποθέμενοι τὸ ψεῦδος, λαλεῖτε τὴν ἀλήθειαν»⁽⁵⁾, «Ἐὰν ἀφῆτε τοῖς ἀνθρώποις τὰ παραπτώματα αὐτῶν, ἀφήσει καὶ ὑμῖν ὁ πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος»

(1) Ματθ. ε' 7. — (2) Κολ. γ' 9. — (3) Ἰακ. δ' 11. — (4) Ματθ. ζ' 1. — (5) Ἐφ. δ' 25.

ἐάν δὲ μὴ ἀφήτε τοῖς ἀνθρώποις τὰ παραπτώματα αὐτῶν, οὐδὲ ὁ πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος ἀφήσει τὰ παραπτώματα ὑμῶν» (1).

§ 55. Ἡ δεκάτη ἐντολή.

«Οὐκ ἐπιθυμήσεις ὅσα τῷ πλησίον σου ἐστίν».

Ἡ ἐντολή αὕτη συμπληροῦσα τὴν ὀγδόην ἐντολὴν διδάσκει ἡμᾶς, ὅτι ὀφείλομεν ὄχι μόνον νὰ μὴ ἀφαιρῶμεν, ἀλλ' οὐδὲ νὰ ἐπιθυμῶμεν πᾶν ὅ,τι ἀνήκει εἰς τὸν ἄλλον. Ἀπαγορεύει λοιπὸν ἡ ἐντολή αὕτη τὴν κακὴν ἐπιθυμίαν, διότι ἐκ τῆς κακῆς ἐπιθυμίας προέρχεται τὸ κακόν. Ἡ αἰτία τοῦ κακοῦ ὑπάρχει ἐν ἡμῖν. «Ἐκ τῆς καρδίας ἐξέρχονται διαλογισμοὶ πονηροί, φόνοι, κλοπαί, ψευδομαρτυρίαι, βλασφημίαι» (2). «Ἡ ἐπιθυμία συλλαβοῦσα τίκτει ἁμαρτίαν» (3). Ὅταν αἱ κακαὶ ἐπιθυμίαι κυριεύσωσιν ἡμᾶς, τότε γινόμεθα δούλοι αὐτῶν καὶ πράττομεν ὅ,τι αὐταὶ ἐπιβάλλουσιν εἰς ἡμᾶς καὶ ὄχι ὅ,τι θέλει ἡ συνείδησις ἡμῶν καὶ ὁ ἠθικὸς νόμος. «Οὐ γὰρ ὁ θέλω ποιῶ· ἀλλ' ὁ οὐ θέλω κακόν, τοῦτο πράττω» (4). Διὰ τοῦτο ἡ τελευταία αὕτη ἐντολή, θέλουσα νὰ προλάβῃ πᾶν κακόν, ζητεῖ νὰ ἀποσπάσῃ ἀπὸ τῆς καρδίας ἡμῶν τὴν ῥίζαν τοῦ κακοῦ, ἧτοι τὰς κακὰς ἐπιθυμίας. Ἐντὸς ἡμῶν γίνεται πάλη μεταξὺ κακοῦ καὶ καλοῦ, ὀφείλομεν δὲ ν' ἀγωνιζώμεθα νὰ ὑπερνικῶμεν πᾶσαν κακὴν ἐπιθυμίαν, ἧτις ὀδηγεῖ εἰς τὸ κακόν, νὰ πράττωμεν δὲ πᾶν ὅ,τι δύναται νὰ ἐξευγενίσῃ ἡμᾶς καὶ νὰ ὀδηγήσῃ εἰς τὴν ἠθικὴν ἡμῶν ἀνάπτυξιν καὶ τελειοποίησιν, εἰς τὴν ἐξομοίωσιν ἡμῶν πρὸς τὸν Θεόν. Ἐπειδὴ δὲ εἰς τὸν ἀγῶνα τοῦτον κινδυνεύομεν ὡς ἄνθρωποι ν' ἀποπλανηθῶμεν εἰς τὸ κακόν, ὀφείλομεν νὰ ἐπικαλώμεθα τὴν θεῖαν βοήθειαν, διὰ νὰ ἐνισχυώμεθα εἰς τὸ ἀγαθόν. «Γρηγορεῖτε καὶ προσεύχεσθε, ἵνα μὴ εἰσέλθητε εἰς πειρασμόν· τὸ μὲν πνεῦμα πρόθυμον, ἡ δὲ σὰρξ ἀσθενής» (5).

(1) Ματθ. γ' 14.—(2) Ματθ. ιε' 19.—(3) Ἰακ. 15.—(4) Ῥωμ. ζ' 19.—(5) Μαρθ. κς' 41.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΤΟ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ
ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

Πρὸς τὸν κ. Ἰγνάτιον Μοσχάκην.

Ἐχοντες ὑπ' ὄψει τὸν Νόμον ΒΤΓ' τῆς 12ης Ἰουλίου 1895, τὸ σχετικὸν Β. Διάταγμα τῆς 28ης Ὀκτωβρίου ἰδίου ἔτους, τὰς προκηρῦξεις περὶ διαγωνισμοῦ τῶν διδακτικῶν βιβλίων τῆς στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως καὶ τὴν ἔκθεσιν τῆς οἰκείας ἐπιτροπείας, δηλοῦμεν ὑμῖν ὅτι ἐγκρίνομεν τὴν ὑφ' ὑμῶν εἰς τὸν διαγωνισμὸν ὑποβληθεῖσαν **Ἱερὰν Κατ'ἕχνησιν**, ὅπως εἰσαχθῆ ἐπὶ πενταετίαν ἀρχομένην ἀπὸ τοῦ ἔτους 1906 - 1911, ὡς διδακτικὸν βιβλίον διὰ τοὺς μαθητὰς τῆς **Δ' τάξεως** τῶν Δημοτικῶν σχολείων ἐν γένει.

Καλεῖσθε δ' ὅπως ἐκτελέσετε τὰ ὑπὸ τοῦ εἰρημένου Νόμου κλπ. ὑπαγορευόμενα καὶ τὰς ὑπὸ τῆς ἐπιτροπείας ἀναγραφόμενας παρατηρήσεις.

Ὁ Ὑπουργός

Α. ΣΤΕΦΑΝΟΠΟΥΛΟΣ

Στεφ. Μ. Παρίσης

ΕΞΕΔΟΘΗΣΑΝ ΕΚ ΤΟΥ ΗΜΕΤΕΡΟΥ ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΥ
ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΣ

Ἱερὰ Ἱστορία τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης.

Ἱερὰ Ἱστορία τῆς Καινῆς Διαθήκης.

Εὐαγγελικαὶ Περικοπαὶ πρὸς χρῆσιν τῶν γραμματοσχολείων
καὶ τῶν κοινῶν Δημοτικῶν σχολείων.

Περικοπαὶ τοῦ Εὐαγγελίου. Ἰδίᾳ ἐκ τῶν κατὰ τὰς Κυρια-
κάς ἀναγιγνωσκομένων διὰ τὰ πλήρη Δημοτικὰ σχολεῖα